

Józsa Judit kerámiaszobrász: TORMA ZSÓFIA, terrakotta szobor, 2010.
Fénykép: Gedai Csaba fotóművész.

Friedrich Klára

Torma Zsófia régész az újabb adatok tükrében

Ajánlás: Fülöp Júlia szászvárosi helytörténész tiszteletére

© Friedrich Klára - Szakács Gábor

Alapgondolat: „...Európa legelső írásbeliségének birtokosai vagyunk... mindenféle fajta jel- és rovásírás Alsótatárlaka és Tordosból veszi eredetét.”

Tóth Kurucz Mária: Aranyfonál – Az erdélyi arany útja, 1990/38.

Tartalomjegyzék:

Torma Zsófia, egy asszony a magyar régészet szolgálatában (az eredeti írás felújítva) **3.**

Torma Zsófia régésznő pontos születési ideje **20.**

Fülöp Júlia szászvárosi helytörténész emlékezetére **22.**

Ő már Torma Zsófiával beszélget...Búcsú Fülöp Júlia szászvárosi helytörténésztől **25.**

Újabb ismeretek Torma Zsófiáról 2008 - 2020. **27.**

Torma Zsófia munkássága magyar és külföldi közleményekben **28.**

Hová tűnt Torma Zsófia fõmûve a 2500 ábrával? **34.**

Torma Zsófia néhány leletén lévõ jelek hangzósítása, megfejtése **35.**

Jelentésfelidézõ betûk **39.**

Szakirodalom **40.**

Torma Zsófia
(Tulok Magdolna írásában lévõ kép alapján készítette: Friedrich K.)

Torma Zsófia, egy asszony a magyar régészet szolgálatában

Felújított változat kiegészítésekkel

„Mennyivel magasztosabb feladatnak találom tehát azon ország múltjának felderítését, amely nemzetünk saját tulajdonát képezi. Hálátlan gyermek nevére számíthat, ki nem tud lelkesülni anyaföldjének jelene, jövője, sőt múltjáért.” (Torma Zsófia, 1880.)

„Annak ellenére, hogy Zsófia hivatalos egyetemi régészeti vagy történelmi végzettség hiányában dolgozott, mégis legmagasabb szintű régészeti szakmai tevékenységet folytatott.” (Anders Kaliff, 2019.)

Torma Zsófiának, a világ legelső régésznőjének életét, munkásságát nem időrendi sorrendben, hanem az alábbi tárgykörök szerint szeretném bemutatni:

1. Ahogy elkezdődött **2.** Család és hazaszeretete **3.** Tudományos munkásságának főbb állomásai **4.** Nő régész – régésznő **5.** Szakirodalmi tájékozottsága **6.** Kutatói alapossága és módszere **7.** Tudományos levelezése **8.** Őstörténeti felfogása **9.** Díszítések, mesterjegyek vagy írásjegyek **10.** Elismerése, méltatói **11.** Mellőzése **12.** Meghamisítása **13.** Összegzés **14.** Feladataink **15.** Újabb ismeretek Torma Zsófiáról **16.** Szakirodalom

1. Ahogy elkezdődött

A régész-történész apa, Torma József gyermekei közül Károly és Zsófia szívesen játszottak az ásatásokból előkerült leletekkel, cserépdarabokkal, amelyek gyakran gyermekszobájuk padlóját is elborították. Zsófia 13 éves volt, amikor Rómer Flóris bencés szerzetes (1815-1889) a magyar régészet és műemlékvédelem megalapítója, meglátogatta Torma Józsefet Csicsókeresztúron, ekkor még az ő ásatásai iránt érdeklődve. Tíz évvel később azonban már azt a nevezetes földtani és őslénytani gyűjteményt csodálja meg Szászvárosban, amelyet Zsófia sokszor napokig tartó fárasztó utakon szedett össze, s amelyből múzeumok, paleontológiai társaságok is kértek tőle anyagot.

2. Család és hazaszeretete

Édesapja nem „csak” régész, hanem Belső-Szolnok vármegye 1848-as követe, országgyűlési képviselő. Nővérének férje, Makray László az 1848/49-es szabadságharcban honvéd alezredes Bem József seregében. Borsos József róla készítette a Nemzetőr c. festményét. Bátyja, Károly 18 éves korában szintén csatlakozott Bem tábornokhoz és a zsidói fegyverletételig vitézül harcolt. Később Aquincum régésze lett és a Magyar Tudományos Akadémia Tagja.

Torma Zsófia szülőháza (A kép forrása: Fülöp Júlia)

Zsófia szülei halála után nővéréhez költözött Hunyad megyébe, akinek gyermekeit szeretettel, türelemmel tanítgatta. Egyiküket örökbe is fogadta és az ő kisfiával is nagy kedvvel és vidámsággal foglalkozott.

Felismerte hazájának rendkívüli fontosságát régészeti, néprajzi, őslénytani, kőzet és ásványtani szempontból s ezt a világ elé akarta tárni. Honleányi kötelességének érezte a pusztuló leletek gyűjtését, mentését, s ezért feláldozta magánéletét. *„... az ifjúság röpke ábrándképei helyett komolyabb törekvések népesítik be akaratlanul is lelke világát, s minden iránt lobbanékony érdeklődéssel viseltetett a mit a hazai föld természeti ritkasága, vagy régiség alakjában eléje tárt.”* - írja róla tanítványa és tisztelője Téglás Gábor, dévai geológus és régész. Későbbi összehasonlításaiban hangsúlyozza a magyar jellegzetességeket, többek között a tulipánt, székelykaput, Attila turul - karuly madarát, a szászvárosi asszonyok által az ágyneműre hímzett életfát... Külföldi előadásainak költségeit maga állja és célja a hazai tudomány jó hírnevének öregbítése.

3. Tudományos munkásságának főbb állomásai

1875-ben kezd ásatni Tordos őstelepén, amelyre Vén András ottani református tanító hívja fel figyelmét, s ahol addig csak két iskolaigazgató gyűjtött néhány leletet a Maros partjáról.

1876-ban részt vesz közel száz leletével a 9. Nemzetközi Ősrégészeti Kongresszuson Budapesten.

1877-ben a Szebeni Honismertető Egylet tiszteletbeli tagjává választja.

1879-ben megjelenik első régészeti munkája, a „Hunyadvármegye Neolith (kőkorszakbeli) telepei”.

1880-ban megjelenik a Nándori barlangcsoportozatban végzett ásatásának ismertetése.

1880-ban Berlinbe hívják a Német Antropológusok nagygyűlésére, ahol Schliemann trójai leleteiből is kiállítanak.

1882-ben Németország múzeumait tanulmányozza, Maina-Frankfurtban részt vesz a német antropológusok XIII. Nagygyűlésén, ugyanebben az évben Bécs, Budapest, Kolozsvár, Nagyenyed őskori gyűjteményeit is végiglátogatja.

1884-ben Torinóból megérkezik Kossuth Lajos első tisztelgő levele.

1889-ben, a német antropológusok bécsi kongresszusa nagy kudarc számára, hiszen még tízen sem ültek a székeken, akik rendelkeztek volna megfelelő ismeretekkel, hogy néprajzi összehasonlításait megértsék.

1894-ben magyarországi érdeklődés hiányában Jénában németül jelenik meg az „Ethnographische Analogieen”, azaz *Néprajzi hasonlóságok* című munkája, amelyről többnyire elismerő nyilatkozatok látnak napvilágot.*

1899-ben, május 24-én, halála előtt fél évvel a Kolozsvári Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem tiszteletbeli bölcsészdoktorrá nevezi ki.

***53. old. Sumer nyomok Erdélyben:** Torma Zsófia írja, hogy a *Néprajzi hasonlóságok*-at először magyarul írta meg, mert Hunfalvy Pál és Herrmann Antal bízta, hogy közölni fogják a Néprajzi Társaság szaklapjában. Azonban hiába készítette el, nem jelentették meg. Ugyanezt végül „*minden tartalmi és sorrendi változás nélkül*” 1894-ben németül adta ki, hogy külföldön is megismerjék a magyar ősrégészeti kincseket és adatokat (Fehérné Walter Anna kiadásában).

4. Nő régész - régésznő

Ha azt halljuk, hogy a világ legelső nő régésze, régésznője, a tudós iránti tiszteleten túl, kíváncsiak vagyunk, hogy milyen volt ő? Torma Zsófia okos, szép, nemesi származású, gazdag hölgy volt, akinek 25 férfi kérte meg a kezét, ő azonban nem egyetlen személynek, hanem a magyar tudománynak adta. Nem mintha magát embertársai fölé emelte volna, hiszen végtelenül szerény volt, mint ahogy azt az „Ethnographische Analogieen” zárszava bizonyítja: „*Ha pedig valaki úgy gondolja, hogy tanulmányomat bírálat tárgyává teszi, csak arra kérem, ne tekintse a dolgot iskolázott szakember munkájának, hisz egy ilyennek a látóköre és a megfigyelőképessége az én ismereteimet túlszárnyalja. Minden dicsvágyat és feltűnéskeltést kerülve gyűjteményem jelentőségének fontos voltát egyedül abban látom, hogy leleteimet a Maros hullámai elől biztonságba helyeztem, miután más megfelelő gyűjtőre nem akadtak. Tettem ezt annak ellenére is, hogy az elfogultság és sokoldalú kellemetlenkedés sokak részéről ellenem megnyilvánult és még ma is*

folytatódik.”

Említett tulajdonságai ellenére nem nőtársainak féltékenysége keserítette meg életét. Írásaiban említi a Szebeni Honismertető Egylet hölgytagjainak magasztaló dicséretét. Heinrich Schliemann második feleségével, a szintén régészkedő Sophie-val, Johannes Ranke német antropológus feleségével, Annával igen jó volt a kapcsolata. Gazdaságát, háztartását bizonyára gondosan vezette és irányította, hiszen fennmaradtak Anna Rankénak, a német antropológusfeleségnek levelei, ezekben lelkendezve köszöni meg a Szászvárosból Münchenbe ládászámra küldött, gondosan csomagolt, gyönyörű gyümölcsöket.

A 9. Nemzetközi Ósrégészeti Tanácskozáson, 1876-ban egyetlen nő volt az előadók között. A vicclapok kezdetben gúnyolták a „bogarászó kisasszonyt”, *„mígnem apránként hozzászokott a közönség ahhoz, hogy benne a regények nevetséges 'kékharisnyás' figurája helyett a valódi tanultságnak nálunk ugyan kivételes, de hála Istennek azért már itt is örvendetesen sokasodó mintaképét tisztelje és respektálja”* (Téglás Gábor tanítvány, régész).

Kifejezetten asszonytársai számára írt cikket 1896-ban, A Szolnok-doboka megyei nők ezredévi emléklapjába „Hazánk népe ősmhythosának maradványai” címmel.

Híres volt jótékonyágáról, ismét Téglás Gábort idézem: *„... a közjóra irányuló szívemesség és könyörületesség, a régi magyar nemzeti udvarházak hölgyeinek napjainkban fájdalom már gyérülni kezdő erénye Torma Zsófiában a szó legnemesebb értelmében megszemélyesítőjét bírta. Az árvák, az üldözöttek, a segélyre szorultak készleges pártfogójaként mindenkinek szolgálatára állott, s Szászvároson, hol annyi család áldhatja ritka szívjóságát, már ebbeli ténykedései is biztosíthatnák neve fennmaradását.”*

Az ásató, terepen dolgozó régésznek egy kubikus erejével és egy sebészorvos finom kezével kell rendelkeznie. Torma Zsófia kezdetben állta versenyt a férfiakkal. Az itthoni mellőzések, írásainak sorozatos visszautasítása, leleteinek lekicsinylése éppen azok részéről, akiket kezdetben legjobban tisztelt, (Hampel József, Pulszky Ferenc, Hunfalvy Pál) a lelkén keresztül törték meg erejét. 1881-ben odáig jut, hogy arra kéri Haynald Lajos bíboros érseket, hogy szerezze meg számára Rudolf trónörökös felesége, Stefánia belga királylány mellett a magyar társalkodónő tisztét. Bár bizonyosan ott is hazája érdemeire hívta volna fel a figyelmet, jó, hogy e kiugrási kísérlete nem sikerült. Egészséges magyar lelke hamar felül emelkedett azoknak irigy gögójén, akik nem voltak megáldva sem tehetséggel, sem a hazaszeretet, képzelőerő és a szorgalom erényeivel. Ereje visszatért és nem engedte magát kilökni a pályáról. Ekkor következett tudományos munkásságának második legfontosabb szakasza, gyűjteményének újraértelmezése.

Több helyen olvastam, hogy Torma Zsófia az eredményeit „zseniális női intuíciójának”

köszönheti, mintha ezzel el lehetne leplezni azt a tényt, hogy egyszerűen okosabb és szorgalmasabb volt szaktársainál, akiket pontosan harminc évvel előzött meg. Hiszen az ő 1875-ben kezdett tordosi ásatásait csak 1905-ben követte a hasonlóan újkőkori, de írásbeli anyagában szegényesebb Vinca telep felfedezése Nándorfehérvár mellett.

Torma Zsófia

(A Vasárnapi Ujság -1882- alapján készítette: Friedrich K.)

A régésznő szorgalmának gyümölcsét, 10 387 darabból álló gyűjteményét az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtára vásárolta meg. Mivel nagy vagyonát kutatásaira és jótékonyásra áldozta, így idősebb korában gyűjteményének már nem tudott új helyet biztosítani, ezért 1891-ben ötezer forintért és 800 forint életjáradékért megvált tőle. Darabszámra több lenne régészeti hagyatéka, de sokan kértek tőle anyagot, külföldi régészek kutatók is, és ő szívesen küldött, bármilyen fáradságosan jutott hozzá. Ő maga egyébként 25 ezerre becsülte gyűjteményének számát.

Egy részlet Francis Haverfield oxfordi régész, történész leveléből: „*Alig merem kérdezni, de mint Ön is tudja, a régészek nagyon szemérmetlenek, hogy kölcsön adhatna-e nekem néhányat ezekből a kincsekből? Szeretném, ha gyűjteményem mellé még volna három bálványom, három csigolyám és az a különös négy oldalas tárgy...*” Zsófia küldött anyagot, gondosan csomagolva mindenkinek, boldogan. Az oxfordi régész úr pedig soha nem hívta meg Oxfordba előadást tartani, mások kihagyták a szakirodalomból, az általa

mélyen tisztelt és népszerűsített Heinrich Schliemann pedig sűrű teendőire hivatkozva elutasította, hogy előszót írjon könyvéhez (1882). Hogy azért történt-e ez, mert nő volt és az irányadó férfi tudósoknak kényelmetlen lett volna a hivatkozás, vagy azért, mert adakozó, segítőkész jellem volt, erről több mint 130 év távolából nehéz bizonyosat mondani...írtam 13 évvel ezelőtt.

Most, 2020-ban azt gondolom, hogy Torma Zsófiát nem női mivolta miatt akarták kilökní a pályáról, vagy hallgatták el. A gyűjteménye és a tudása jelentett veszélyt a görög és római műveltség, a meztelen, törött karú torzók, a kövér, kifordult szájú császárféjek iránti áhítatban szédelgő régész kortársak számára. Az Akadémia akkoriban ezt az áhítatot támogatta, ugyanúgy, ahogyan később a finnugor halszagú boggyógyűjtögetést, meg a nyers rénszarvasvér ivást izbában és labazban... Tudom, hogy képzavar, de kifejező.

5. Szakirodalmi tájékozottsága

Mind a hazai, mind a külföldi szakirodalomban rendkívül tájékozott és naprakész volt, pedig akkoriban nem lehetett a számítógépet bekapcsolni és rákattanni a keresőre. Magyar, német, francia, angol, görög, latin szerzők műveivel támasztja alá megállapításait és összehasonlításait. Éppúgy ismeri Strabont és Berossost, mint Lukácsy Kristóf örmény források alapján írt „A magyarok őselei” című művét, Huszka József frissen megjelent tanulmányát a turáni díszítőművészetről, vagy Bánó Jenő írását a mexikói indiánok és a magyarok hasonló szokásairól. Tanulmányozza a különböző népek mítoszait és szokásait, az öltözködéstől a táncig.

6. Kutatói alapossága és módszere

Kutatói alaposságára már szakirodalmi tájékozottságából is következtethetünk. Leleteit szaktudósoknak is elküldte tanulmányozásra, pl. a fémtárgyakat Otto Helmnek Danzigba, kémiai vizsgálatra, vagy a megkövesedett levél lenyomatokat Dr. Kurtznak Berlinbe. Ez az alaposság vezetett oda, hogy a világon először alkalmazta a társtudományok bevonását a régészeti munkába, antropológusok, őslénykutatók, vegyészek, nyelvészek, botanikusok, történészek, néprajzkutatók, geológusok, mineralógusok (ásványtanászok), orientalisták (keletkutatók), művészettörténészek, numizmatikusok (éremtanászok) műveit használta fel, vagy leleteket küldött tanulmányozásra. Ezzel kapcsolatot teremtett az egyes szakterületek között, lehetőség nyílt a műveltségek eredetének tisztázására. Ez a módszer vezetett oda, hogy megállapíthatta: a tordosi, a trójai, és a legkorábbi sumer műveltség közös forrásból táplálkozott. Az „Ethnographische Analogieen” című művében vallási, csillagászati, embertani, írásbeli, nyelvészeti, díszítőművészeti, sőt még táncművészeti összehasonlításokat is találunk.

Jelentős észrevétele a fémek közé tartozó horgany (amelyet cinknek is neveznek), szokatlanul korai jelenléte Tordoson. Otto Helm német tudósak küldte vegyvizsgálatra

a fém darabot, amelyet az egyik szobrocskáról vett le. Kiderült, hogy valóban horgany, még hozzá ólom és vas hozzáadásával, tehát ötvözet. A darabot megvitatták Rudolf Virchow német orvos, tudóssal is „*aki a leírt, történelem előtti korból származó horganyeletnek nagy értéket tulajdonít...*” (Gyulai, 1972.)

7. Tudományos levelezése

A komplex, sokoldalú és összehasonlító módszer mellett a szaktársakkal való levelezést is kutatói, tudományos szintre emelte. Ehhez legalább három nyelv és a régészet tudományához kapcsolódó nemzetközi szakszókincs ismeretére volt szükség. Levelezőtársa volt a már említetteken kívül John Lubbock (1834-1913) angol tudós, aki nemesi nevét lorddá avatásakor a Stonhenge-hez hasonló kőkör helyszínéről, Avebury-ről választotta és bekerült a Prehistoric Times című könyvébe a Campagnai baltatok, a magyarsághoz kapcsolható rovásírásos emlék is. Továbbá Archibald Sayce (1845-1933) angol nyelvész, sumerologus; Francis Lenormant (1837-1883) francia régész és sumerologus, aki a sumer és az ural-altaji nyelvek azonosságát állapította meg; Heinrich Schliemann (1822-1890), Trója és Mükéné feltárója. És az, akinek levelei minden mellőzésért kárpótolták, a már 82 éves Kossuth Lajos (1802-1894), aki az ősrégészet iránt is érdeklődött. Leveleit a kolozsvári Erdélyi Nemzeti Történeti Múzeum őrzi.

8. Őstörténeti felfogása

Az alábbiak kivonatok, de nem szó szerinti idézetek a „Hazánk népe ősmýthosának” maradványai című írásából, 1896-ból. Torma Zsófia idejében Mezopotámiát, Sumer-t Babylon-nak nevezték. *Babylon ős népe, ékiratos feliratai szerint a turáni fajhoz tartozó sumer-akkád nép volt, amelynek hitelvei, szertartásai, írásjegyei, szokásai még 6000 év múltán is visszatükröződnek árja népeink néprajzában, életében, szokásaiban. Az „árja” kifejezést az általa turáni fennsíknak nevezett területről kiinduló szkíta-hun-avar-magyar népességre használja.*

A sumer-akkádok szintén az altáji népcsaládhoz tartozó turáni faj voltak, innen olvadhatott a magyar nyelvbe több akkád féle elem. (Akkoriban még nem volt ismeretes, hogy az akkádok a sémi fajhoz tartoztak, s nem sajátjuk volt a nyelv és az írás, csupán átvették). A sumer-akkádok nyelvéről ezt írja: „*Annyi bizonyos, hogy közelebb állnak a kelet-indiai dravidákhoz, mint a törökökhöz, vagy az un. finnugorokhoz*”. Érdekesen egybeesik ez az Akadémia másik erdélyi üldözöttjének, Szentkatolnai Bálint Gábornak véleményével, aki a dravidát, a tamilok nyelvét, a magyar nyelv rokonának tartotta. Bár az irodalomban nem találtam nyomát, hogy e két lángelme személyesen ismerte volna egymást, de Zsófia egy helyütt hivatkozik rá és volt közös barátjuk: Herrmann Antal (1851-1926) irodalomtörténész, etnográfus.

Torma Zsófia szerint a székelyek olyan magyar törzsek, akik Attila hunjainak visszamaradt részeként, még Árpád magyarjainak bejövetele előtt Erdély keleti határhegyein

telepedtek meg, s még ma is ott laknak. A magyarok a honfoglaláskor a Duna-Tisza közén már turáni eredetű, visszamaradt szkíta törzseket találtak, akik, mint rokon faj, beléjük olvadtak.

„Babylon planétáinak számából keletkezett hetes számunk előkelősége szerepelt őseinknél is, pl. nemzetünk hét törzse, hét vezére...Magyarország ősi címerének hét oroslánja a hét vezér nemzetségét jelképezé...”

„ Ha azonban a leletek azonossága oly sokféle csoportos formában jelentkezik mint az én gyűjteményemben látható kultikus kapcsolatoknál, ahol is a babilóniai hatások olyan szembeszökők, minden kétséget kizárólag felismerhető az a tény, hogy a leletek készítői, alkotói teljes mértékben azonos eszmék hatására cselekedtek és hogy ezeknek a művészeknek, vagy mesterembereknek egymáshoz tartozása, népeiknek faji azonossága, ezen az alapon tekintve nem okozhat kételyt”.

Harmatta János nyelvész, történész írja: *Olyan jelek, amelyeknek kapcsolatát a régi mezopotámiai írásbeliséggel fel lehetett tenni, már a múlt században is kerültek elő elég nagy számban Tordoson s feltárójuk, illetve gyűjtőjük Torma Zsófia már 1879-ben utalt is erre a kapcsolatra. (tömörítés-Fehérné, I./21)*

Igen korai Kárpát-medencei jelenlétünkre utal Torma Zsófiának az a megállapítása, hogy az utolsó jégkorszak végén élt ősszarvast, amelynek agancsából egy faragott darabot a nándori barlangban megtalált, az erdélyi lakosság ismerte, így a szarvas alakját korsóira, ruháira, szőnyegeire *„minden kulturális befolyástól”* mentesen díszítésként használta.

9. Díszítések, mesterjegyek, vagy írásjegyek?

Torma Zsófia határozottan kiállt amellett, hogy tordosi cseréptöredékein, edényaljain, korongjain írásjegyek, betűk találhatók, ezeknek rajzait megosztotta külföldi levelezőtársaival is. A külföldi tudósok nem ismerték a magyarok ősi írását, a rovásírást, így nem tudták megerősíteni ebben. Archibald Sayce angol nyelvész, orientalista, sumerológus ugyan elismeri, hogy némely ázsiai betű rokonságba hozható a tordosi leleteken lévőekkel, de a rovás **ZS** és **T** betűt ismétlődésük miatt díszítésnek véli. Schliemann 1882-ben, Athénből írott levelében külön kiemeli a latin nagy nyomtatott **E**-hez hasonló jelet. (Ez balra fordítva hiteles, régi betűsorokban, pl. Thelegdi, Kájoni, a rovás **P** betű.)

A hazai tudósok, köztük bátyja, Torma Károly régész is, legfeljebb névjeleknek, mesterjegyeknek hajlandó elfogadni a feliratokat. Ugyanis Hunfalvy Pál ellentmondást nem tűrően jelentette ki, hogy a magyaroknak a kereszténységre térítés előtt saját írásuk nem volt, a hun-székely rovásírást pedig néhány XVII. századi tudós szerkesztette.

Így Zsófia egyedül maradt a véleményével, mely szerint nagyszámú újkőkori cseréptöredékén, edényalján, agyagkorongján az ősi magyar rovásírás és számrovás is

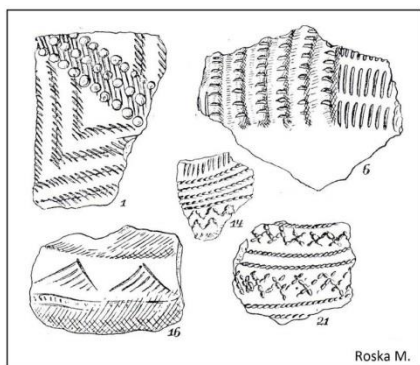
található. Többek között azonosította az **NY, ZS, T, C** betűket (Forrai, 1994/25) . A kb. 150 hozzáférhető rajzon, amely Fehérné Walter Annának köszönhető, Forrai Sándor azonosította még az **A, B, C, D, F, G, J, P, SZ** rovásjeleket. Makkay János régészprofesszor *A tartariai leletek* című nagyszerű könyvében (1990) közli az általa már 1969-ben összeállított és Tordos jelcsoport-nak nevezett jelgyűjtemény egy részét.

Edényaljak és korongok Torma Zsófia gyűjteményéből
(E.N.T.M., Kolozsvár, Víg Sándor, 2006)

Shan M. M. Winn amerikai kutató 1981-ben megjelent könyvében a Tordos-Vinca műveltség jeleit gyűjtötte össze és több szempont szerint csoportosította. 320 tordosi tárgyról rajzolt le jeleket. Az előzőeken kívül itt és

Marija Gimbutas litván-amerikai régésznő könyveiben megtaláltam még az alakilag hasonló **CS, GY, I, kapocs K, négyszög K, M, O, Ö, R, S, U, Ü, V, Z** betűket, valamint a **BL, IB, ID, JD, ISZ** összerovásokat (ligaturákat), továbbá a **BABA és SAS** szavakat ötletesen összeróva. Így az E és TY, kivételével a ma székely-magyarnak nevezett rovásírás 30 betűje felismerhető a tordosi, illetve az **M** a nándori leleten, ez szintén Zsófia gyűjtése. Ismétlem, ezekben a hangértékekben nem lehetünk teljesen bizonyosak, de az alaki hasonlóság ilyen mértékét nem lehet figyelmen kívül hagyni. Bizonyosra vehető, hogy újabb, a rovásírásra összpontosító vizsgálatnál a hiányzó két betű is feltűnne a tárgyakon, amelyeken az **1, 2, 3, 4, 5, 10, 20, 50, 10** rovásszámjegyek is azonosíthatók.

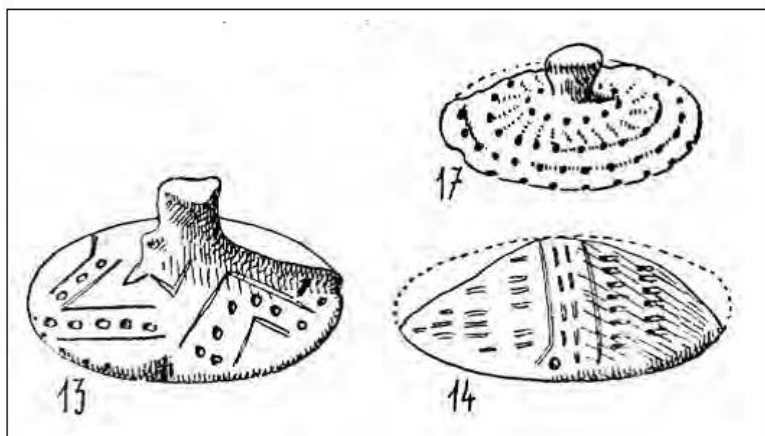
Gyönyörű és változatos kőkori cserépedény díszítések Torma Zsófia gyűjtéséből

10. Elismerése, méltatói

Többek között, de elsősorban szűkebb hazája, Hunyad vármegye régészet, őstörténet iránt érdeklődő közössége. **Rómer Flóris** (1815-1889), a magyar régészet megalapítója. **Gróf Kuun Géza** (1837-1905), régész, keletkutató, akadémikus, a főrendiház tagja. **Téglás Gábor** geológus, régész, dévai tanár (1848-1916). Ők ketten voltak Zsófia munkatársai a *Hunyad vármegye története* első kötetének írásában. **Ipolyi Arnold** püspök, a Magyar Mythologia szerzője, azt nyilatkozta Zsófia Hunyad vármegye kőkorszaki telepei c. tanulmányáról 1879-ben: „Az ősrégészetről talpraesettebb munkát még nem olvastam.” **Rudolf Virchow** (1821-1902), német antropológus, egyetemi tanár. **Kossuth Lajos**, Magyarország kormányzója (1802-1894). **Gyulai Pál történész**, muzeológus, a *Torma Zsófia levelesládájából* c. hiánypótló könyv szerzője, szerkesztője (1972). **Fehérné Walter Anna**, aki az *Ethnographische analogieen*-t lefordította és 1973-ban **Jáki Gábor** hozzáértő kiegészítéseivel Buenos Airesben kiadta. **Érdy Miklós** orvos, történész (1974). **Shan M.M. Winn**, aki a tordosi jelrendszert feldolgozta és 1981-ben Amerikában megjelent könyvében régésznőnket megemlítette. **Mandics György** matematikus, rovásírás kutató, aki ezt írta 1987-ben: „Az európai neolitikum felfedezésének története 1875 áprilisában kezdődött, amikor Vén András tordosi tanító egy tarisznya cseréppel kopogtatott be Torma Zsófia kisasszonyhoz...” **Bobula Ida** sumerológus. **Tóth Kurucz Mária**: Aranyfonál c. könyvében méltatja (1990). **Makkay János** régészprofesszor 1999-ben adta ki a *Holt lóra patkó...Tanulmányok Torma Zsófia emlékezetére* c. könyvét. **Anders Alexandra** régész, Makkay János társszerzője. **Tulok Magdolna** 1999 novemberében a Havi Magyar Fórumban halálának 100. évfordulóján emlékeztetett rá. **Badiny Jós Ferenc** lovagiasan megvédi Mahgar a magyar c. kötetében, mert Komoróczy Géza a sumer-magyar rokonság hivatásos gúnyolója, Zsófiát elavultnak nevezte. **Fülöp Júlia** szászvárosi gyógyszerész, helytörténész, EMKE elnök (róla később bővebben). Méltatói közé tartozik még **Kiss Irén** és **Tábori László**, a 2007 májusában a Magyarok Házában rendezett Torma Zsófia Emlék Konferencia szervezői. **Dittler Ferenc** építész, Torma Zsófia Díjának készítője, **Józsa Judit** kerámiaszobrász-művészettörténész. **Dr. Issekutz Sarolta** az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület elnöke. **Bálintné Kovács Júlia** tanár, az Armenia Örménymagyar Baráti Társaság elnöke. **Madarassy Enikő** Svédországban élő fizikus és Torma Zsófia kutató a szakirodalomban jelzett művével és

azóta is végzett kutató-népszerűsítő munkájával csatlakozott a régésznő méltatóihoz...

Ide, az elismerésekhez, méltatásokhoz illik néhány gondolat a több külföldi szerző szakirodalmában is megtalálható műről, amelynek szerzője **Roska Márton** (1881-1961) ősrégész, néprajzkutató, az Erdélyi Nemzeti Múzeum igazgatója is volt. Művének címe: *A Torma Zsófia gyűjtemény az Erdélyi Nemzeti múzeum Érem és Régiségtárában*, megjelent Kolozsváron, 1941-ben. Patay Pál régész az *Archaeologiai Értesítő* 1942-es évfolyamában írja: *„...igen nagy köszönetet kell mondanunk Roska Mártonnak, a gyűjtemény leltározójának, hitelesítőjének, e munka összeállítójának, és szerzőjének, hogy hosszú évtizedek fáradságos munkájával ezen igen fontos anyag megismerését lehetővé tette.”* Patay Pál az elismerés mellett kitér a mű néhány pontatlanságára és figyelmeztet arra, hogy Roska Márton nem tudja bizonyítani, hogy a Torma Zsófia által megtalált ősnép finnugor lett volna. A Torma Zsófiához hasonlóan örmény felmenőkkel is rendelkező Roska Márton egyébként üldöztetést, börtönbüntetést szenvedett el a románoktól, majd Magyarországra átköltözvén, a keresztény ellenes és tudomány ellenes kommunistáktól.

Edényfedők. Torma Zsófia gyűjtemény, Tordos. (Roska M. 1941)

11. Mellőzése

Torma Zsófia kitartott azon megállapításai mellett, amelyeket ő a leletek ásatása, gyűjtése, tanulmányozása, a társtudományok általa becsült kutatóinak véleménye alapján tett. Így több, a ranglétra csúcsán álló szaktekintéllyel került ellentétbe, s ezek egyike nem csak a régésznőnek, hanem az egész magyar őstörténet nemzetközi megítélésének máig ható kárt okozott. Amikor Zsófia 1876-ban a budapesti ősrégészeti tanácskozásra leleteit felküldte, ő maga szándékozott időrendben, azaz azoknak a rétegeknek megfelelően elhelyezni, amelyekben találta. Hampel József régész, a Nemzeti Múzeum munkatársa, az *Archaeologiai Értesítő* szerkesztője azonban két darabot, egy arcos urnát és egy bálványfej részletet kivett az újkőkori gyűjteményből, mondván, hogy azok római koriak. A régésznő ragaszkodott ezek visszahelyezéséhez s a hozzáértő tudósok figyelmét éppen e két darab ragadta meg leginkább. (Később beigazolódott,

hogy Zsófia kormeghatározása volt a helyes.) Hampel ezután ott ártott neki, ahol tudott, közlési lehetőségektől elzárta, még Zsófia halála után is gúnyolódott Téglás Gáboron és Hermann Antalón, akik rajongó szavakkal méltatták a Hunyad –megyei Történelmi és Régészeti Társulat ülésén, a magyar tudományos Olympus Pallas Athenájának, az erdélyi régészet Jeanne D’Arc-jának nevezve a régésznőt. Kéziratban maradt, 2500 rajzzal gazdagított főművéről és egyéb tanulmányairól Hampel határozottan kijelenti: „*azok közzétételre nem alkalmasak!*” A közzététel megakadályozásával azt érte el, hogy a 30 évvel később felfedezett Vinca telep érdemtelenül előzte meg Tordost az újkőkori lelőhelyek fontossági sorrendjében, s a köztudatban nem terjedt el, hogy hazánk adta az első régésznőt a világnak.

Hunfalvy Pál is igen hamar felismerte Zsófia trójai és mezopotámiai összehasonlításainak, és korongokra, edényekre karcolt írásjegyeinek veszélyét a finnugor elméletre nézve. A Néprajzi Társaság 2 évig hitegette tanulmányainak magyar nyelvű kiadásával, s az végül Németországban, németül jelent meg.

Idősebb Szinnyei József nyelvész, aki Ferberről magyarosította nevét, az Erdélyi Múzeum Egylet szerkesztőjeként utasítja vissza írásait. A 2500 ábrával díszített (ez Szinte Gábor dévai rajztanár munkája), *Dácia a római foglalatás előtt* című főművével 8 évig kérvényez minisztériumhoz, Akadémiához, háromszor viszi fel Pestre Szászvárosból a kéziratait, hiába.

Paul Reinecke német orvostanhallgató, későbbi régész, Torma Zsófiánál vendégeskedik, gyűjteményét tanulmányozza, anyagot, magyarázatot kap tőle, majd az Archaeologiai Értesítőben 1898-ban, 26 éves korában tanulmányt jelentet meg Tordosról, ám annak ásatóját, kutatóját, az idős tudós asszonyt csak egy mondatban említi. 1899-es, *Tordos és Trója* című tanulmányában már egyetlen mondatot sem szentel Zsófiának. Jellemző, hogy a korabeli régész-történész társadalom, mely Zsófiát Tordos és Trója hasonlóságainak kimutatásáért őrültnek nevezte (Makkay J. 1999/13.), egy-két éven belül az őt hivatkozás nélkül másoló Reineckét ugyanezért ujjongva fogadta a kegyeibe. Reineckének hazájában, valószínűleg hasonló módszerekkel fényes pályafutása volt és 86 évig élt.

Torma Zsófia anyagából, anélkül, hogy érdemeinek megfelelően említenék, szerzett tudományos hírnevet a német Hubert Schmidt, és az 1908-tól Vincán ásató horvát Miloje Vasics. Sir Gordon Childe ausztrál származású régész kitűnően ismeri a Kárpát-medencei műveltségeket, ezt igazolja az 1929-ben Oxford-ban megjelent *The Danube in Prehistory* című, 480 oldalas műve. Tíz oldalon át említi Tordost, Torma Zsófia nevét azonban nem találjuk, noha megállapításaiban nem jut tovább régésznőnké. Roska Mártonra, az Erdélyi Nemzeti Múzeum igazgatójára hivatkozik, aki 1910-ben ásatott Tordoson, majd 1927-ben könyvet jelentetett meg az újkőkorról. Kifejezetten igazságtalannak érezzük, hogy Bella Lajos *Az őskor embere és kultúrája* c. régészeti mű társszerzője a dél-erdélyi újkőkori telepekről szólván, szót sem ejt a magyar Torma Zsófiáról, az őt kihasználó német Reineckéről viszont több alkalommal is. Ha időrendben haladunk, Kalicz Nándor 1980-ban megjelent *Agyag istenek* című, a magyarországi

újkőkort és rézkort áttekintő könyve az, amelyből kiáltóan hiányzik Tordos és feltárója említése, noha Vincáról szót ejt és Roska Márton könyve a Torma gyűjteményről, szerepel irodalmában. Még furcsább, hogy a *Trója és a Kárpát –medence* c. fejezetben sem találjuk Torma Zsófia nevét, pedig ezt a felismerést egyértelműen neki köszönhetjük, és ő szenvedte el miatta a támadásokat és a gúnykacajt.

Régésznőnk említését, nevét nem találjuk az Akadémiai Kiadónál 1986-ban megjelent három kötetes, 2000 oldalas *Erdély története* c. munkában, amely terjedelmében jelentős régészeti anyagot tartalmaz. Az Erdély őskora c. fejezetet Vékony Gábor régész-nyelvész írta. Bizonyára nem a rovás emlékeket is jól ismerő Vékony Gábor hagyta ki Torma Zsófiát, hanem az akadémiai cenzor törölte.

A mű *Személynév mutatójában* 41 oldalon, két hasábon, oldalanként kb. 100 név van, az kb. **4100** név. Közöttük nem szerepel Erdély legfontosabb kőkori műveltségét és írását feltáró Torma Zsófia neve! Annak ellenére, hogy tudnak róla, mert atyját és bátyját, valamint a gyűjteményét feldolgozó Roska Mártont említik. (Itt fordul elő egyszer a neve, **de csak Roska művének címében**, nem mint önálló kutató és tudós, miközben töméntelen mennyiségű román nevet és román családi fényképet találunk a három kötetben.)

Torma Zsófiát Makkay János régész professzor is hiányolja a 3 kötetes műből: „*Tehát sem a szerzőnek, sem a szerkesztőknek nem jutott eszébe Torma Zsófia, és ebből a szempontból olyan munkát végeztek, mintha nem az egyetem tanárai, hanem portásai lennének.*” (1999/7.)

Torma Zsófia egyik művét nem csak mellőzték, hanem egyenesen kitiltották a Kurultáj nevű bugaci rendezvényről. A kolozsvári Erdélyi Nemzeti Történelmi Múzeumban sincs ott a leleteit tartalmazó tárlókon a neve (2009-ben jártunk ott utoljára).

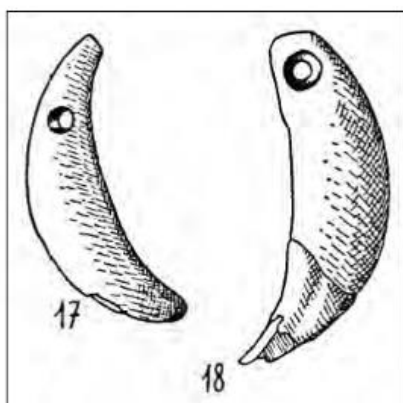
Sir Colin Renfrew cambridgei régész professzor Vasicsra, Hubert Schmidtre és Childe „okos elméjére” hivatkozik a Tordos - Vinca műveltség részletes tárgyalásánál *A civilizáció előtt* c. művében (1999). Ő már Roska Márton nagy művét sem ismeri a Torma gyűjteményről és nem tudja, hogy 6-7 ezer éve még nem léteztek a trianoni határok, ugyanis makacsul romániai lelőhelynek nevezi Tatárlakát.

Marija Gimbutas litván régésznő ismeri Torma Zsófia gyűjteményét, hiszen Roska Márton tárgyleírása szerepel szakirodalmában. Hiába keressük azonban régésznőnk méltatását. A trianoni határokat Gimbutas szintén már az újkőkorból is létezőnek tekintette, bár a kárpát-medencei kőkori leletek bemutatásával messze meghaladja a hazai akadémiai régészetet. Neki, egy külföldinek köszönhetjük ezeket a fontos ismereteket. Megjegyzés 2020-ban: 2007-ben még csak egy könyvet olvastam Gimbutastól az Országos Széchényi Könyvtárban. További könyveihez, tanulmányaihoz hozzájutva még jobban becsülöm

munkásságát, de továbbra is hiányolom, hogy nem hangsúlyozza Torma Zsófia, valamint a Tordosról és környékéről származó leletek jelentőségét, bár egyik könyvében találtam egy fontos utalást. Lásd később az **Újabb ismeretek Torma Zsófiáról** részben.

Torma Zsófia nyomdokain halad Richard Rudgley angol antropológus, vallástörténész, őskortörténész, aki Magyarországon is járt, Vértés László, Mészáros Gyula, Makkay János szerepel a *Kőkor elveszett civilizációi* c. könyve szakirodalmában, tehát felületesnek nem nevezhető. Zsófia munkásságáról is tud, hiszen a tatárlakai leletet tárgyaló fejezetet így kezdi: "Prehistorikus időkből származó jelekkel ellátott agyagedény töredékeket 1870-ben fedeztek fel először Erdélyben, pontosan a Kolozsvár közelében lévő Tordánál. Igaz, hogy nem a közelében van, hanem kb.150 kilométerre és nem Torda, hanem Tordos, de legalább nem Romániát írt. Azonban Torma Zsófia nevét nem olvashatjuk nála sem, ellenben Marija Gimbutast lépten-nyomon idézi és *zseniális litván régésznőnek* nevezi, ebben igaza van, de Zsófia jelentősége sem kisebb, mert egyik úttörője volt a kőkor régészetének.

Nicolae Vlassa, a kolozsvári Erdélyi Nemzeti Történeti Múzeum román régésze a tatárlakai hamvasztásos sír feltárója sem igyekezett Zsófia kéziratban maradt féművét kiadatni, noha a múzeumban számára hozzáférhető volt. Fehérné Walter Anna 1961-ben levélben érdeklődött Vlassánál a kéziratról. Vlassa azt válaszolta, hogy az már foszladozóban van, ceruzarajzai elhalványodtak, de a Kolozsvári egyetemnek szándékában áll az egészet egyben kiadatni. Azóta sajnos Fehérné és Vlassa is elhunyt, és nem tudni, hol foszladozik, halványodik tovább az a kézirat, amellyel Zsófia nyolc évig kilincselte az Akadémiánál, s amelyből néhány év, évtized múlva oly sokan pompás tudományos karriert építettek maguknak. Ugyancsak Fehérné Walter Annánál olvashatjuk, hogy Torma Zsófia jeltelen sírban nyugszik a szászvárosi temetőben. Ezzel kapcsolatban Kiss Irén és Tábori László megtudták és a Torma Zsófia konferencián a hallgatóság tudomására hozták, hogy a régésznő földi maradványait a család leszármazottai a csicsókeresztúri családi sírboltba szállíttatták.

Medvefog amulettek, feltételezésem szerint viselőik védő hatást tulajdonítottak ezeknek. (Torma Zsófia gyűjtemény, Tordos, Roska M. 1941)

12. Meghamisítása

Torma Zsófia jelentőségét egyesek elhallgatják, mások gondolatait céljaiknak megfelelően félremagyarázzák. Sajnálatosan kéziratban porladó főművének címe: *„Dacia a római foglalás előtt”*. Főként e mű címébe kapaszkodnak bele a dákok – román elmélet hívei, holott Torma Zsófia korában a történelmi források Erdélynek azt a területét, amelyet a Tisza, az Al-Duna és a Dnyeszter zár körül, Dákiának neveztek; Mezopotámiát Babilonnak; a sumerológusokat assziológusoknak; a sumer őslakosság nyelvét pedig sumer-akkádnak, mivel akkoriban még nem vált nyilvánvalóvá, hogy az akkádok a sémitákhoz tartoznak.

Visszatérve a dákokhoz, ők Kr.e. 10-ben harcba keveredtek a rómaiakkal. A váltakozó kimenetelű ütközetek Kr. u. 107-ben Traianus császár győzelmével és a megmaradt dákok népesség beolvadásával végződtek. Dácia fővárosa, Sarmizegetusa volt, amelynek nevéből Torma Zsófia azt a következtetést vonta le, hogy szarmaták, azaz szkíta népek alapították. *Sarmise-getu-sa*, azaz szarmaták helye, vagy vára. Alátámasztja ezt, hogy magyar neve Várhely. Ahogy ő írja: *Tordos....culturrétegében a dákok erősített lakásainak nyomai még elő nem fordultak, a dákokat sem tekinthetjük ez okáért hazánk legrégebbi településeinek....mint hazánk legrégebbi népiről, az agathyrsekről emlékezik meg Herodotus...(ők szintén szkíta népek voltak).*

A szkíták származása Hérodotosz szerint: Heraklész és Hülaja, a Kígyóistennő gyermekei hárman voltak: Agathürszosz, Gelónosz és Szkúthész.

Így Torma Zsófia nem keverte össze a dákokat a románokkal, annál is inkább, mert kortársának, Hunfalvy Pálnak általa is ismert véleménye az volt, hogy a románok csak a magyar államalapítás után, tehát a 11. századtól kezdve vándoroltak be Erdélybe. (Hunfalvy e véleményének forrása: Gyulai Pál, 1972/34.)

A *Torma Zsófia levelesládájából* c. könyvecske Gyulai Pál kolozsvári történész, muzeológus szerkesztésében nagyszerű, hiánypótló alkotás, ezért a szerző szerepel a régésznő méltatói között is. Mégis van néhány mondata, amelyeket meg kell kérdőjeleznünk, ezek talán a bukaresti kiadás miatt kerültek bele. Például: Torma Zsófia *„a vallás mitológiai szimbólumok eredetének, jelentésének, továbbélésének kutatása közben felfedezi, hogy az alapvető szimbólumok feltalálhatók Erdély lakosainak népművészetében, különösen a román népművészetben”* (30. old.). *„A régészek közül elsőnek ismeri fel a román népművészet, a népszokások és az Erdélyben egykor államot alapító dákok civilizációja között a leszarmazási viszonyt.”*(48. old.). Torma Zsófia ellenben ezt írja például az erdélyi legények fegyvertáncáról, a „kaluzsér” táncról: *„A kaluzsér tánc nem vonatkoztatható az ún. római kontinuitásra, hanem a babiloni eredet bizonyítéka. Mivel a kalugyer szó románul szerzetest jelent, sokan tévesen azt hiszik, hogy ez a szerzetesek tánca.”*

Torma Zsófia eszméinek meghamisításához tartozik a következő mondat is:
„...igazságkeresésében eljut a kor leghaladóbb természettudományos tételeinek elfogadásáig, a darwini tanítás helyességének felismeréséig”. Az olyan kutató szellemnek, mint Ő, aki behatóan foglalkozott őslénytantal is, feltétlenül el kellett jutni a „teremtés vagy fejlődés” kérdéséhez. De éppen okosságánál fogva nem elégedhetett meg e két felkínált lehetőséggel. Hozzáférhető eredeti írásaiban célzás szintjén sem olvasható, hogy darwinista vagy materialista lett volna. Ellentmond ennek Haynald Lajos bíborshoz fűződő jó kapcsolata, akit lelki atyjának tekintett.

Románok iránti szeretetének túlhangsúlyozását annak köszönheti, hogy bátyjának, Torma Károlynak leánya Victor Babes román orvoshoz ment feleségül. Igen valószínű, hogy Babes szédítő karrierjét, amelynek csúcsa, hogy a világhírű német antropológus, Rudolf Virchow keze alatt dolgozhatott, Zsófiának köszönheti. Virchow ugyanis a régészről levelezőtársa, tisztelője volt, élete utolsó évében meglátogatta és együtt járták végig a tordosi Maros partot, az európai újkőkor felfedezésének első helyszínét.

2006 – Tatárlaka -Tordos - Szászváros - Kolozsvár

A Magyar Demokrata hetilap megbízásából Szakács Gáborral és Víg Sándorral filmessel Tatárlakán, Tordoson, Szászvárosban és Kolozsváron jártunk. Tordoson már az idősök sem beszélnek magyarul. A templom évek óta elhagyottnak tűnik. A Maroshoz csak a kompikötőnél lehet lejutni, magánkertek zárják el a többi partszakaszt. Most kólás palackokat ringat a víz ott, ahol 140 éve Földünk egyik legjelentősebb ásatása folyt. Szászvárosban ekkor nem találtunk senkit, aki magyarul beszélt volna, a református templom zárva volt, úgy tűnt régóta. (2012-ben viszont nagyszerű magyar hagyományőrző közösséggel ismerkedtünk meg Fülöp Júlia helytörténésznek köszönhetően. Erről később.)

Kolozsváron az Erdélyi Nemzeti Történelmi Múzeumban sikerült alaposan megtekinteni Torma Zsófia gyűjteményének kis kiállított részét, lefényképeztük a cseréptöredékeken az írásjeleket, köztük a **H-ZS** összerovást. A régészről neve nem szerepelt a tárlókon. Ugyanekkor láttuk az eredeti Tatárlakai Korongot és a két táblácskát. Felvételt készítettünk Kabay Lizett kolozsvári művészettörténésszel is. Erről az útról szól a Magyar Demokrata **DVTV** c. sorozatában Szakács Gábor és Víg Sándor filmtudósítása: 35. lemez. 2006.

13. Összegzés

Mi tehát tömören összefoglalva Torma Zsófia munkásságának jelentősége? Bolygónk eddig ismert legnagyobb hatású szellemi forradalma az újkőkor, melyben megjelent az írás, 8-9000 évvel ezelőtt játszódott le, kiindulópontja a Kárpát –medence volt.

Ennek bizonyítékait elsőként Torma Zsófia tárta fel az erdélyi Tordoson és környékén. Ezek a régészeti bizonyítékok és néprajzi összehasonlításai rámutatnak Trójával, az Égei műveltségekkel és Mezopotámiával való szoros kapcsolatra. Leleteinek jelentős részét alkotják azok az edényaljak, korongok és cseréptöredékek, amelyeknek írásjegyei összekötik a Kárpát-medence újkőkori, valamint jelenlegi magyar lakosságát. Ezeket az írásjegyeket ma székely - magyar rovásírásnak nevezzük s ez a magyarság legalább 8-9000 éves Kárpát-medencei jelenlétének és folytonosságának bizonyítéka.

Torma Zsófia
(A Vasárnapi Ujság- 1899- alapján készítette: Friedrich K.)

14. Feladataink

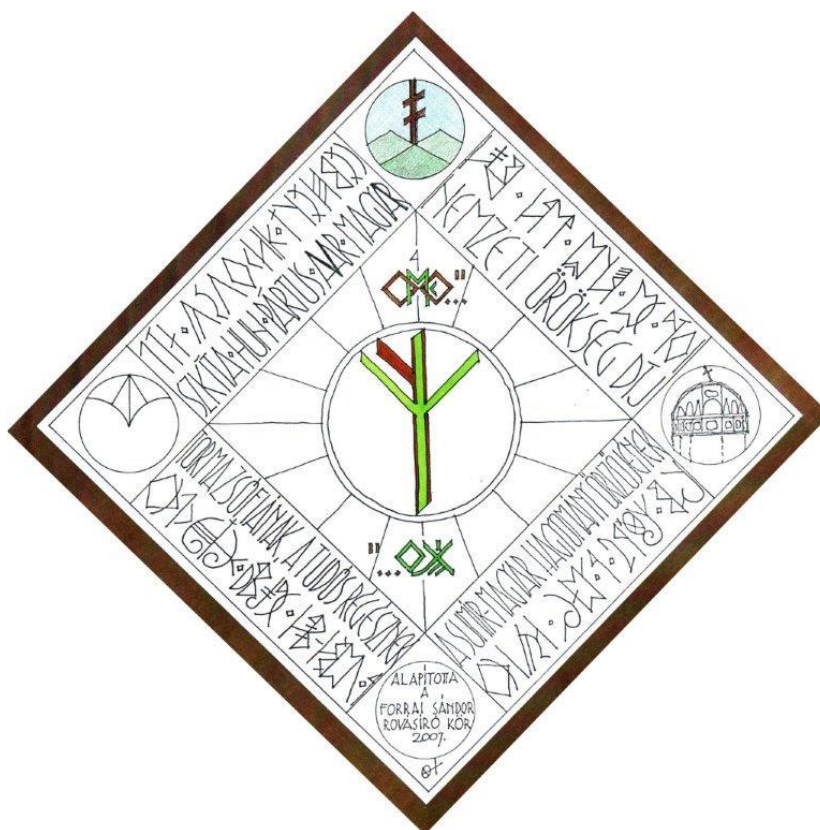
Szakács Gáborral ezeket **2007**-ben tűztük ki, itt kiegészítve, vastag, dőlt betűvel közlöm az azóta megvalósultakkal.

I. Torma Zsófia munkásságának minél szélesebb körben való megismertetése.
2000 óta ezt folyamatosan végezzük, fényképét Forrai Sándoréval együtt, mint példaképünkét előadásainkon bemutatjuk.

II. Eddig még meg nem jelent nagy műve (amely 2500 rajzot tartalmaz) kiadásának szorgalmazása. Valószínűsíthető helye a kolozsvári Erdélyi Nemzeti Történelmi Múzeum- Strada Daicoviciu 2, (régai neve Bástya u.) Ezzel sajnos nem jutottunk előrébb.

III. Szobor állítása, ezt 2007-ben megbeszéltem Józsa Judit kerámia szobrász művésznővel. **A gyönyörű szobor elkészült, honlapunkon is látható. Kisplasztikát készített Torma Zsófiáról Dorogi Ferenc Miklós, budapesti képzőművész. Festményt készített róla Szabó Klára és Czeglédy Gizella.**

IV. Szakács Gáborral a Forrai Sándor Rovásíró Kör alapítóiként elhatároztuk, hogy minden évben posztumusz díjat adunk olyan személyiségeknek, akik sokat tettek a magyar hazáért, de éppen emiatt hivatalos állami kitüntetésben érdemeiknek megfelelően nem részesültek. **2008-ban ezt a Szkíta-Hun-Avar-Magyar Örökség Díjat Torma Zsófiának ítéltük, s jelképesen a 9. Kárpát-Medencei Rovásírás Versenyen adtuk át, hogy példakép legyen a fiatalok számára.** Azóta a Dittler Ferenc építész által készített díjat Bálintné Kovács Júlia segítségével sikerült eljuttatnunk Torma Miklósné dr. Rácz Katalinnak, aki Zsófia bátyjának leszármazottja.

Torma Zsófia Szkíta-Hun-Pártus-Avar-Magyar Örökség Díja
Készítette: Dittler Ferenc építész, 2007.

Torma Zsófia régész nő pontos születési ideje: 1832. szeptember 26.

Abban a méltatlanul kevés lexikonban és szakirodalomban, amelyben Torma Zsófia szerepel, születési évének az **1840**-et írják. A Vasárnapi Újság 1899. december 3-i

számában, a régész nő elhunytá alkalmából írt búcsúztatóban Hampelné Pulszky Szeréna az **1841**-es évet említi. Az Erdélyi Múzeum folyóirat 1899. évi 10. számában lévő halotti búcsúztató szerint viszont Torma Zsófia **1832. szept. 27**-én született. A Kolozsvári Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem által szintén 1899 - ben adott bölcsészdoktori diploma születési idejét **1832.** novemberében jelöli meg.

Az **1831**-es évszám is felmerült, ennek alapja nevelt fia, Makrai László által 1899. november 15-én kiadott gyászjelentés, amelynek szövege a következő:

„Csicsó-keresztúri Dr. Torma Zsófia, több tudományos és jótékonyági egylet tagja f. évi november hó 14-én d.u.fél négy órakor életének 68. évében, rövid szenvedés után szívszélhűdés következtében örökre elhunyt.

Munka és tudásvágy, szeretet és jótékonyág voltak életének főbb jellemvonásai. Örökölt szenvedéllyel és lankadatlan kitartással gyűjtötte össze hírneves régészeti múzeumának tárgyait s azokat életerejét emésztő fáradságos munkával igyekezett az ősembertani tudomány szempontjából feldolgozni és értékesíteni. De igazán boldognak csak akkor érezte magát, ha szíve az emberszeretet és jót tevés oltárán áldozhatott.

A tudományos szenvedély izzó lángja és az áldást osztogató szív nemes tüze most már végképp kialudt s kihűlt tetemei pihenni fognak a helybéli róm. kath. temetőben, hová csütörtökön f.hó 16-án- d.u. 3 órakor a háznál tartandó végtisztesség után ideiglenesen elhelyeztetnek. Lelkéért pedig az engesztelő szentmise áldozatok pénteken, november hó 17-én d.e. 10 órakor a helybéli róm. kath., valamint a csicsó-keresztúri kegyúri templomban fognak az Egek urának bemutatni.

*Örök áldás emlékezetére!
Szászváros, 1899 november hó 15-én.*

E fontos életrajzi adatot hordozó gyászjelentést Fülöp Júlia szászvárosi helytörténész adta át Kiss Irén művelődéstörténésznek és Tábori László keletkutatónak. 2007-ben Kiss Irén és Tábori László révén levelezési kapcsolatba kerültem Fülöp Júlia gyógyszerésznővel, helytörténésszel, a szászvárosi **EMKE** elnökével, akitől a következőket tudtam meg: Zsófiát Szászvároson temették el, azonban később földi maradványait Csicsókeresztúron, szülőfalujában a családi sírboltban helyezték örök nyugalomra. Lehetséges, hogy a hetvenes években Fehérné Walter Annáék már ezért nem találták sírját a szászvárosi temetőben.

2011-ben tehattünk pontot a születési időpont körüli bizonytalanságra, Fülöp Júlia fontos fejleményről értesített, a brassói Fabich Károly, a régész nő életének kutatója elutazott Csicsókeresztúrra és az ottani katolikus pap segítségével megtalálták a születési bejegyzést az anyakönyvben. Fabich Károly lefényképezte a bejegyzést, mely szerint Torma Zsófia **1832. szeptember 26**-án született és katolikus vallású volt. Ugyancsak

Fabich Károlytól tudjuk, hogy a csicsókeresztúri Torma kriptát feldúlták, így bármiféle azonosításra alkalmatlanok a maradványok.

Az anyakönyv és az Erdélyi Múzeum folyóirat adata közötti egy napos eltérés bizonyára úgy keletkezett, hogy Zsófia 26-án született és 27-én keresztelték. Régen, a nagyobb csecsemőhalandóság miatt hamar kereszteltek.

Az Erdélyi Múzeum Egyletnek Torma Zsófia igazgatósági tagja volt. Az Egylet és a Kolozsvári Múzeum képviselői méltató beszédekkel, koszorúval búcsúztak a régésznőtől, aki élete utolsó pillanatáig dolgozott *„a halál is váratlanul lepte meg s ragadta el íróasztalától.”*

Fülöp Júlia szászvárosi helytörténész emlékezetére

A Hunyad – megyei Szászvárosban 2005-től évente rendezett Torma Zsófia emlékünnepségek elindítója, lelke Fülöp Júlia gyógyszerész és helytörténész. Segítői, együtt működő társai az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület (**EMKE**), a Református Egyházközség és a helyi Néprajzi Múzeum. A református templomban és gyülekezeti termében megemlékezések hangzanak el, kiállítás rendez a néprajzi múzeum vezetője. 2005 októberében Szászváros román polgármestere is részt vett az emlékünnepségen, és egy helyi művész javaslatát felkarolva, köztéri Torma Zsófia szobor felállítását ígerte. Sajnos ez még nem valósult meg. Ugyanezen a rendezvényen méltató beszédet mondott a Szászvárosi Múzeum igazgatója, Mihai Castaian régész. Jelen volt a régésznő családjának leszármazottja, Torma Miklósné Rácz Katalin is. Az ősi Torma családnak élnek még leszármazottai, akikkel Fülöp Júlia kapcsolatot tartott.

A régésznő szászvárosi házára, amely egykor múzeumként szolgált, az önkormányzat emléktáblát helyezett el 2004-ben. Sajnos ezt az épületet felújítató új tulajdonos levette és nem hajlandó visszatenni.

A szászvárosi EMKE egy kis füzetet is kiadott a régésznőről szóló írásokból válogatva. Az a megtiszteltetés ért, hogy e füzetbe több részlet is belekerült jelen tanulmány *Díszítések, mesterjegyek vagy írásjelek, a Nőrégész-régésznő és a Kutatói alapossága és módszere* című fejezeteiből.

2012 április 28 és 29-én Fülöp Júliának, a Szászvárosi EMKE elnökének, helytörténésznek meghívására és kitűnő szervezésében Szakács Gábor író, újságíróval és Döry Endrével, aki akkoriban az egyik rádió munkatársa volt, részt vettünk Hunyad Megyei Magyar Napokon. Ebben nagy szerep jutott a Torma Zsófia régésznőre való emlékezésnek - szintén Fülöp Júliának köszönhetően.

Fülöp Júliától tudtam meg azt a fontos tény, hogy Torma Zsófia magyarul írta naplóját, itthon magyarul tartotta előadásait, tehát nem igaz, hogy nem tudott jól magyarul.

28-án megtekintettük a Szászvárosi Múzeumot, ahol Iustina Bogdan muzeológus ismertette a gyűjteményt. Különösen érdekesek voltak számunkra Sarmizegetusa emlékei, mert Torma Zsófiánál is olvashatunk e Hunyad megyében található helységről. Hivatalosan azt tartják róla, hogy itt állt a dák főváros. Régésznőnk egy adata szerint azonban ez a településnév a szarmatákra utal. *Sarmise-getu-sa*, azaz szarmaták helye, vagy vára. Alátámasztja ezt, hogy magyar neve Várhely.

A múzeumlátogatás után Tordosra mentünk, mert értesítést kaptunk, hogy a nagy autópálya építés miatt leletmentő feltárás folyik a Maros melletti területen, ahol nagyjából 140 éve Torma Zsófia is gyűjtötte anyagait. A jelen lévő szakember engedélyével fényképeket készíthettünk.

Tordos után Déván a Múzeumot (Magna Curia) kerestük fel, hogy az állítólag itt található Torma Zsófia feljegyzések iránt érdeklődjünk. Sajnos átalakítás miatt kevés munkatárs volt benn, ők nem tudtak a feljegyzésekről. A belső újkőkori részleg zárva volt, egyébiránt csak egy kitömött madár kiállítást tekinthettünk meg, az udvaron viszont elég nagy, bár az átalakítás miatt rendetlenül szétszórt anyagot találtunk Sarmizegetusa-ból.

Délután a dévai Téglás Gábor Iskolaközpontban az EMKE tagok, dévai és vajdahunyadi magyarok, az iskolaigazgató, tanárok és tanulók előtt Fülöp Júlia, Szakács Gábor és jómagam tartottunk vetített képes előadást Torma Zsófiáról, Forrai Sándorról és a rovásírásról. Téglás Gábor (1848-1916) az iskola névadója tanár, régész, Torma Zsófia munkatársa is volt, rajzokat is készített számára.

Vasárnap a szászvárosi református templomban Istentiszteleten vettünk részt. Megtudtuk, hogy a 2006-os szászvárosi látogatásunk alkalmával a református templomot azért találtuk zárva, mert oda többször betörték, lopás is történt. Az Istentiszteletet Sipos Szabolcs szászvárosi lelkész tartotta és ünnepélyes megemlékezés volt Torma Zsófiáról. Méltatását Mihai Castaian régész, múzeum igazgató kezdte, majd Fülöp Júlia, Szakács Gábor és jómagam hívtuk fel a figyelmet a régésznő jelentőségére. Jelen volt a román orvosnő is, aki Torma Zsófia házában lakik és nem járul hozzá, hogy az eltávolított emléktáblát az EMKE visszahelyezze a házra. Reméltük, hogy az ünnepélyes alkalom álláspontja megváltoztatására készíti (ez sajnos mindmáig nem történt meg). Kötetlen beszélgetés következett a tanácsteremben a szászvárosi magyarokkal, akik sajnos igen kevesen maradtak, a 19 ezres városból mintegy 500-an.

Ez után Fülöp Júlia vezetésével megtekintettük Torma Zsófia házat és Szászváros nevezetességeit. A város nagy magyar szülötteiről is beszélt, különösen gróf Kun Kocsárdról (1803-1895), aki 7 évig volt az osztrákok foglya. *"Egész vagyona földaldozásával a szászvárosi református Kun Kollégium és az algyógyi Földműves Iskola megalapítója, Hunyad - megyében a magyar ügy, egyház és iskola bőkezű támogatója."* A róla szóló ismertetőt Fülöp Júlia és Sipos Szabolcs református lelképásztor állította össze.

Torma Zsófia szászvárosi háza előtt Fülöp Júlia Szakács Gáborral és Döry Endrével.
(Fénykép: Friedrich Klára)

Fülöp Júlia a Szászvárosi Újság régi számaiból is mutatott, ezekből másoltam ki, köszönettel:

Szászváros c. újság, 1899/6/3.

Hírt ad Torma Zsófia "tiszteletbeli tudorságáról".

"A tudósvilág előtt nem ismeretlen kincshalmaz többé az általa fölfedezett és az enyészettől megmentett tordosi őskori telep, mert bár ellenszenvvel és önálló nézetei miatt az iskolai tudomány kicsinylő véleményével nem egyszer kellett küzdeni az ő rokonszenves egyéniségének is, s e mellett egy súlyos betegséget kellett kiállnia..."

"Szászváros újság, 1908/7/2.

"Jertek, koszorúzzuk meg Magyarország egyik legnagyobb asszonyának s tudorának sírját! De hát hol van? Keressük, nincs sehol...A temető őr rámutat egy helyre... Fél méteres rozoga fakereszt, besüppedt, dudvával benőtt hant alatt...Vagyonának felébe került gyűjteménye, mely felbecsülhetetlen értékű..."

Vagyonának másik felét, mintegy 40 ezer koronát rokonai örökölték.

Sírja már csak a temető őr segítségével található s a sírkeresztcske szégyenkezve áll, hogy ne legyen tanúja, hogy ma már csak ilyen hálára számíthat ki hazájáért és rokonai javára élt..."

Köszönjük Fülöp Júliának ezt a művelődéstörténet és a magyarság szempontjából igen fontos szervezést, csodálni való helytörténeti ismereteit.

Csodáljuk a magyar ügy érdekében fáradhatatlanságát, sokoldalúságát is, hiszen felelősségteljes gyógyszerészi munkája mellett az EMKE helyi elnöke, Torma Zsófia életének kutatója és kitűnő háziasszony is!

Szászváros, 2012. április: Szakács Gábor tudósítást készít Fülöp Júliával Torma Zsófiáról (Fénykép: Friedrich K.)

2012 decemberében értesített Fülöp Júlia arról, hogy felkereste egy szebeni régész hallgató hölgy, aki Torma Zsófiáról írja a szakdolgozatát. A dévai Múzeumban megkapta Torma Zsófiának egy kézírásos naplóját, ebből a készülő dolgozatában is látható néhány fénymásolt oldal.

Sajnos **2014**-ben elhunyt Fülöp Júlia, Torma Zsófia emlékének fáradhatatlan fenntartója. A szomorú esemény kapcsán a következő emlékeztetőt tettem közzé:

Ő már Torma Zsófiával beszélget...

Búcsú Fülöp Júlia szászvárosi helytörténészről

Torma Zsófia erdélyi régésznő emlékének fenntartását, életének, munkásságának kutatását hatalmas csapás érte, mivel 2014 október 24-én elhunyt Fülöp Júlia, az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület (EMKE) szászvárosi elnöke, helytörténész, Torma Zsófia

kutató, foglalkozását tekintve gyógyszerész. A Hunyad-megyei magyar közösség is pótolhatatlan szervezőt veszített. Nagy anyagot gyűjtött Torma Zsófiáról, különösen korabeli anyagai értékesek. Évtizedek óta folytatta kitartó küzdelmét, hogy Torma Zsófia szászvárosi házára visszakerüljön a régész nő emléktáblája, sajnos hiába, pedig egy kis anyaországi hátszéllel biztosan sikerült volna.

Mindent tudott Hunyad megye és Szászváros történetéről, nagy személyiségeiről, többek között gróf Kun Kocsádról, aki hét évig volt osztrák fogságban s egész vagyonát szászvárosi iskolák építésére fordította.

Fülöp Júlia mindezt felelősségteljes munka, háztartás, Szászváros művelődési eseményeinek szervezése és az utolsó években egyre súlyosbodó betegség mellett végezte. Nem kényelmes, mindennel felszerelt tudományos kutatói állásban, ahol a doktor uraknak és hölgyeknek szorgalmas hallgatók hordják össze a szakirodalmat, mégsem tesznek annyit a magyarságért és a tudományért, mint a szászvárosi gyógyszerésznő. Így Fülöp Júliának nem volt ideje összerakni, megírni mindazt, amit tudott, aminek megírását csak tervezte.

Hogy nem volt ideje összerakni, megírni gyűjtött anyagát, ez az egész Kárpát-medence művelődéstörténetének nagy vesztesége. Ezért felelősek a hivatalosságok az anyaországban is, akik nem értékelték, támogatták munkáját, míg valamiféle finnugor rendezvényre 150 milliót, valamiféle türk-kazak rendezvényre pedig 70 milliót adott néhány éve a kormányzat. Mindaz a **magyar** szellemi érték, amelyet Júlia összegyűjtött, s amelyet át tudott volna adni némi kis magyarországi felkarolással, mindörökre elveszett. Ezt az anyagot csak ő tudta volna megírni, mert ő gyűjtötte, az ő szívének, hazaszeretetének kötőanyaga kellett volna hozzá, hogy egészsé váljon.

A szakmai gőgjükbe burkolózó tudományosságok nem láttak el a szászvárosi gyógyszerésznőt, mint ahogyan 150 éve sem láttak el Torma Zsófia Szászvárosban összegyűjtött tordosi régészeti anyagaig, inkább a szibériai, lappföldi, meg a mongol fenyéren bolondgombától ugrabugráló sámánokért rajongva szolgálták, szolgálják idegen uraikat.

Lehet majd a szakdolgozatot íróknak, történészeknek Fülöp Júlia papírjai között kotorászni (ha egyáltalán...), de amit tudott, annak 90 %-át idő, pénz, hivatalos érdeklődés és támogatás hiányában magával vitte. S talán jól is van ez így, ezek a vörösdiplomás, dilettánszó hivatalosságok és ez a király minden új - hol finnugor, hol török-mongol-kazár-kazak divatú - ruhájáért őrjöngve lelkesedő nép nem is érdemli meg a Torma Zsófiákat, Fülöp Júliákat.

Egyetlen díjáról tudok - remélem tévedek, és több van - 2012-ben az országos **EMKE** gyűlésen Kun Kocsárd díjban részesült.

Szakács Gábor a Magyar Demokrata 2002/19. számában említette munkásságát, Az első magyar régészről c. írásban. Honlapunkon (www.rovasirasforrai.hu) a KITEKINTŐ rovatban is olvasható ez a cikk és az Emlékezés Torma Zsófia régészre a Hunyad-megyei napokon c. írásom, melyben több fénykép látható Fülöp Júliáról. Ugyancsak honlapunkon a FORDÍTÁSOK rovatban lévő angol nyelvű írásom végén, így némileg külföldön is értesülhettek tevékenységéről.

Tisztelettel: Friedrich Klára – Szakács Gábor

15. Újabb ismeretek Torma Zsófiáról 2008-2020.

Örmény származás

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület elnöke **Dr. Issekutz Sarolta** és az egyesület tagjai szívükön viselik az örmény származású jeles magyar személyiségek emlékezetének fenntartását. Így többek között Torma Zsófiát is, akinek édesanyja Dániel Mária-Jozefa a Szamosújvár és Csicsókeresztúr közeli Kudu nevű település örmény származású birtokosnője volt. Ezen a településen, 1875-ben Torma Zsófia támogatásával, a magyar nyelv megőrzése céljából állami iskolát hoztak létre.

A **III. Örmény Kultúra Hete** rendezvénysorozat keretében (2009) két előadás is elhangzott a Torma családdal kapcsolatban. Ezeknek szövegét az *Erdélyi Örmény Gyökerek Füzetek* 2009. július-augusztusi számában olvashatjuk. **Bálintné Kovács Júliától** jelent meg gazdag családtörténeti adatokkal a *Torma Károly régész-akadémikus* című írás. (Főszerkesztő: Béres L. Attila, kiadó: Dr. Issekutz Sarolta.) Ebből idézek néhány gondolatot:

Torma Károly és Torma Zsófia „a tudós testvérpár Édesanyja, Dániel Mária- Jozefa a szamosújvárosi (erzsébetvárosi) Dániel János unokája és Dániel István, valamint Fráter Krisztina lányaként örménymagyar volt. Károlyról még nem tudom, de Torma Zsófia számon tartotta és ápolta örmény gyökereit, kapcsolatot tartott Szongott Kristóffal, és hozzá írott leveleiben közölte az örmény nép eredetével kapcsolatos elméletét. Ebből a levélből közölt részleteket Szongott az „Armenia” 1889-es évfolyamában „Az örmény nép európai származása” címen és a közleményt ezekkel a szavakkal vezeti be: „Nagyérdekű adatokat kaptunk a hazai és külföldi szakirodalomban egyaránt fényes névvel bíró régészünk: Torma Zsófia úrnő szívességéből, az örmény faj eredetét és őskori történetét illetően.”

Még egy részlet Bálintné Kovács Júlia írásából: *„Mint nagyon fiatal emberkéék (Zsófia és Károly) eljegyezték magukat a történelmi tanulmányokkal, melyekben a legalaposabb útmutatást édesapjuktól kapták, aki abban az időben írta meg éppen a fia számára azt a*

„*Calendarium Diplomaticum*”-ot, amelyet később a fiú kegyelete tett közzé. (Oklevelészeti naptár. *Calendarium diplomaticum*. A középkori, főleg hazai oklevelek meghatározására összeállította és átdolgozta Torma József. Szerző halála után kiadta: Torma Károly, Kolozsvár, 1879.)

A Dániel család címere (Szongott Kristóf, 1898.)

Torma Zsófia munkássága magyar és külföldi közleményekben, a teljesség igénye nélkül

A Hunyad megyei Történelmi és Régészeti Társulat évkönyve 1882 – ből Torma Zsófiának három jelentős felolvasását és egy indítványát is tartalmazza. Világviszonylatban első volt abban, hogy a kőkori edények, szobrocskák, korongok bekarcolt vagy benyomkodott jeleit írásnak, betűknek tekintette. Akkoriban sok ellenállásba ütközött, mert a 19. századi hivatalos tudomány képviselői csupán díszítéseknek tekintették ezeket.

Napjainkra a külföldi mértékadó régészek, írástörténészek már elismerik a kőkori írás meglétét, ahogyan a tőlük való idézetek is mutatják. Csupán a Magyar Tudományos Akadémia van lemaradva immár több mint 130 évvel Torma Zsófiától, akiről talán nem is hallottak, hiszen az általuk elismert finnugor-török-mongol szakirodalmakban régésznőnk hála Istennek nem szerepel.

Két mondat következik **133** év eltéréssel, bizonyítva, hogy az Akadémián ennyi idő alatt sem történt előrelépés a magyar őstörténet ügyében:

Torma Zsófia **1881.** május 29-i felolvasásából a Hunyad megyei Történelmi és Régészeti Társulat közgyűlésén (a Társulatnak ő alapító tagja volt):

„*Ugyanis úgy vélekedtek többen, hogy a tordosi edény aljak karczolatai nem tekinthetők írásjegyeknek, mivel egyes jeleknek semmiféle értelmök sincs.*”

Benkő Elek régész, akadémikus **2014**-ben közzétett írásából:

„...bizonyos erdélyi őskori „előzmények” bevonása a kutatásba, netán az őskori edényornamentika „olvasása” éppoly komolytalan, mint ismeretlen korú és jellegű, még írás voltukban is megkérdőjelezhető karcolatok (pl. Ditró-Tászoktető idekapcsolása.”
(Forrás: A székely írás középkori és kora újkori emlékei Erdélyben. Magyar Őstörténet - MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2014, 311. oldal)

Marija Gimbutas-nak, az őskor neves régészének **1999**-ben jelent meg a ***The living Goddesses*** (Élő Istennők) c. műve. Bár a megérdemelnél kevesebbet hivatkozik magyar elődjére, az 50-51. oldalon lévő mondatai bizonyítják, hogy jelentőségét megértette:
„Torma Zsófia bukkant az Old European írás jegyeire, miközben a Tordos halmon ásatott Erdélyben, Kolozsvár közelében, 1874-ben. Miloje Vasics is kiásott számos feliratos szobrocskát és edényt a Nándorfehérvár közeli Vincán, 1908 és 1926 között (Gimbutas Belgrád-ot ír). Emiatt Vinca írásnak nevezték el... Mivel azonban Vincától északra a régész Móra Ferenc, Banner János, Csalog Zsolt és mások több feliratos vázát és szobrocskát fedeztek fel a Tisza medence területén, délkelet Magyarországon az 1930-as, 40-es években, nem lehet kizárólag Vinca írásnak nevezni. Mivel tisztán, világosan ez az írás jellemzi a fejlett és művészi Régi Európát (Old Europe), ezért javaslom, támogatom a Régi Európai Írás (Old European Script) szakkifejezést.” (Tömörített fordítás angolból: F.K.)

Tehát a nagy tekintélyű Gimbutas szerint is Torma Zsófia volt a felfedező, az úttörő és a jelek írásjegyként értékelhető. Nem csak „edényornamentika”, mint ahogyan a magyar akadémiai régészeti felfogás tartja. Köszönjük Marija Gimbutas-nak!

Marco Merlini olasz nyelvész, jelkutató érdekes felvetése honlapján:

http://www.prehistory.it/ftp/tartaria_tablets/tartaria_tablets_01.htm

Írja, hogy néhány tudós fenntartja azt a véleményét, hogy nem Vlassa fedezte fel a Tatárlakai táblákat, hanem Torma Zsófiának a kolozsvári Múzeum alagsorában dobozokban tárolt leleteiből vette ki (2004). E vélemények szerint valójában Torma Zsófié lenne a felfedezésük érdeme.

2009-ben jelent meg a kolozsvári Erdélyi Nemzeti Történeti Múzeum angol-román nyelvű kiállítási katalógusa, amely azonban sokkal több, mint egy tárgy **ismertető**. Címe: **The Danube script in light of the Turdas and Tartaria discoveries**. A Duna-menti írás Tordos és Tatárlaka felfedezéseinek fényében.

Ebben végre méltatás, elismerés is megjelenik Torma Zsófiáról, ezekből fordítottam néhány részletet Joan Marler-től és Marco Merlini-től.

Joan Marler amerikai egyetemi tanár, az Archeomythologiai Intézet alapítója és ügyvezető igazgatója írásából:

„Jeleket hordozó tárgyakat Erdélyből a 19. sz. utolsó negyede óta ismerünk. Az első kutató, aki ezeket az írás szerű jeleket ismertette, Torma Zsófia bárónő volt, aki festett és karcolt kerámia tárgyak százait fedezte fel az erdélyi Tordos és Nándorválya területén. Habár sok tárgy eltűnt, a jelekről gondos feljegyzéseket készített, terjedelmes kéziratát az Erdélyi Nemzeti Történelmi Múzeum őrzi Kolozsváron.” (Foreword-Előszó)

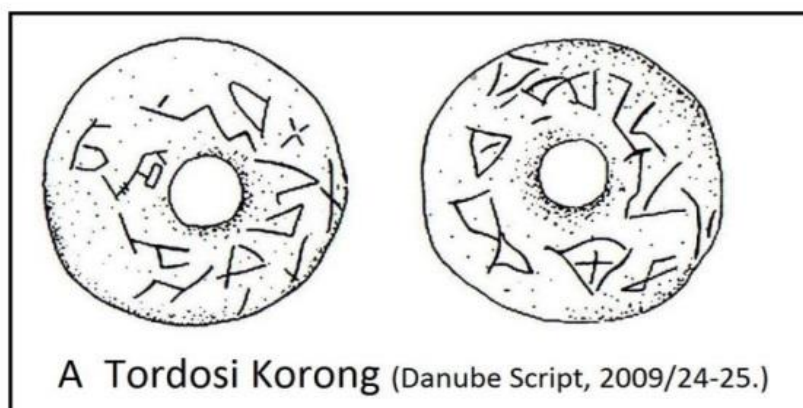
Marco Merlini írásából következik néhány gondolat, akinek fentebb honlapjáról idéztem és a tatárlakai leletek kutatásából ismert:

The pioneer in the investigation of the Neolithic script that developed in the middle and lower Danube basin was the baroness Zsófia von Torma. A középső és az alsó Duna-medencében kialakult újkőkori írás vizsgálatának, kutatásának úttörője Torma Zsófia bárónő volt. (21.old.)

Torma bárónő 11.000 leletet gyűjtött össze, ezekből több mint háromszáz volt karcolt vagy festett, nem csak képjel szerű, hanem vonalas írással. Sajnálatos módon ezekből az erdélyi írásjel hordozó tárgyakból sokat szétszotgatott az európai múzeumok és egyetemek gyűjteménye számára, ezek elvesztek. (21-22.old.)

Megjegyzésem: Nem osztogatta volna szét, ha idehaza az akadémiai hivatalosságok érdeklődést mutatnak gyűjteménye iránt. Háromszor cipelte fel anyagának egy részét vonaton, de hiába. Másik megjegyzésem: Anders Alexandra régész írja: „Maga Torma Zsófia több mint 25.000 tárgyra becsülte gyűjteményét”. (In: Makkay János, 1999/48).

Torma Zsófia fontos lelete a **Tordosi korong**, egy fánk alakú fekete kő bevésett jelekkel. A tatárlakai táblácskákhoz hasonlóan váltott ki nagy vitákat és többféle értelmezést. Torma Zsófia a 19. század végén találta, szövőszék nehezéknek tartotta és a tordosi írás bizonyítékát látta benne. 1941-ben Roska Márton az anyag feldolgozása során hálósúlynak határozta meg. Roska 12, Vlassa 13 jelet számolt rajta.. Vlassa talált rá újból 1968-ban, amikor a múzeum átszervezése folyt. G. Lazarovici régész kultikus tárgynak és nem szövőszék nehezéknek tartja. (24.old. Tömörített fordítás: F.K.)

A Torma Zsófia által felfedezett tordosi írás 134 tárgy 140 feliratán alapul. *„While it is not possible to decipher their meaning, the signs can nevertheless be studied according to the Matrix of semiotic markers and rules for inspecting the sign system of the Danube civilisation...”* Bár nem lehet megfejteni a jelentésüket, a jeleket mindazonáltal a szemiotikus markerek mátrixa és a Duna-menti civilizáció jelrendszerének vizsgálatára vonatkozó szabályok szerint lehet tanulmányozni...(25. old. Ford: F.K.)

Szerintem nem a *„szemiotikus markerek mátrixával”*, hanem a székely- magyar rovásírás segítségével kéne megfejteni ezeket a jeleket.

Az itt következő lényeges mondatot Merlini-től már Tatárlaka részbe is beemeltem: *„Well established dating methods has situated the Tartaria complex, as well as the tablets, to the end of sixth millennium BC., and the Turdas script around the middle of the fifth millennium BC.”* Jól megalapozott kormeghatározó módszerek a Tartaria lelet együttest, úgymint a táblákat a Kr. e. 6. évezred végére, a Tordosi írást pedig a Kr. e. 5. évezred közepére helyezik. (24. old. ford: F.K.) Tehát megközelítőleg a tatárlakai leletek kora 7300, a tordosi írásé 6500 év.

Mivel nem vagyok régész, nem vitathatom a kormeghatározásokat. Viszont az ésszerűség alapján a tordosi írásnak idősebbnek kell lennie a tábláknál, mert a táblák már a kész írásrendszer elemeit használják. Nem tudjuk, hogy a Tordoson talált írásos korongokat, cserépedény aljakat vizsgálták-e kormeghatározás céljából. Feltételezésem szerint a tordosi írás kialakulása legalább kettőszáz évvel korábban történt a tatárlaki korong és két táblácska készítésénél.

Józsa Judit kerámiaszobrász, művészettörténész gyönyörű alkotása régésznőnkől a **Magyar nagyasszonyok** kiállítás sorozat része lett. Egy szép könyv is készült a kiállítás anyagából, ebből idézem Józsa Judit szavait:

„A kispasztikában Torma Zsófia korabeli erdélyi díszmagyar viseletben, kezeiben tordosi cserépkorongot vizsgál. Kötényének és mellényének domború virágai új technikai kísérletem eredményei. A talpazon lent szeretett őseletei sorakoznak, a magas edény oldalában az általa megfejtett rovásjelek véseteivel. Haja gyöngyös kontyba fonva koszorúzza nemes portréját. Magas homlokú, okos tekintetű asszony, elhívatott szellemiség hatja át. A magyar köztudatban Torma Zsófia neve nem terjedt el. A világ első és magyar régésznője azért kapott helyet nagyasszonyaink sorában, hogy megadhassuk neki a méltó tiszteletet.”

Madarassy Enikő erdélyi születésű, Svédországban élő fizikus 2012-ben tette közzé **Tanulmány Dr. Torma Zsófiáról – az első tudományos módszerrel dolgozó magyar régésznőről, aki felfedezte és elsőnek kezdte kutatni a TORDOSI kultúrát** című írását. Ebből néhány részlet:

„A Hunyad megyei Történeti és Régészeti Társulat (amelynek Torma Zsófia is tagja volt) ilyen formában ma már nem létezik, ellenben a Társulat által 1880-ban létrehozott Dévai Múzeum ma, mint a Dák és Római Civilizáció Múzeuma működik...

Az Erdélyi Múzeum Egyesület/Egylet saját levéltára (amely a vásárlás okiratait is őrzi) 1950 után az állami levéltár kolozsvári fiókjához került (jelenleg: Román Nemzeti Levéltári Igazgatóság Kolozs Megyei Fiókja - Directia Judeteana Cluj a Arhivelor Nationale), az anyag 2008 óta kutatható...

Az Erdélyi Múzeum folyóiratban megjelent Torma Zsófia munkákat olvasni lehet on-line formában is. (A folyóiratot az Erdélyi Múzeum Egyesület/Egylet digitalizáltatta): <http://eda.eme.ro/browse?value=Torma%2C+Zs%C3%B3fia&type=author.>”

Dr. Madarassy Enikő szerint „feltétlenül szükség volna egy **emlékház** felállítására, amelyben a megőrzés céljából, összegyűjtésre kerülne úgy Zsófia, mint testvére Károly, valamint édesapjuk összes megmaradt tanulmánya, könyve, írásai, jegyzetei és minden velük kapcsolatos tárgy. Jó volna, ha a kutatók és érdeklődők ugyanazon a helyen megtalálhatnák az édesapa, fia és lánya hagyatékait. E leendő épület úgy múzeumi, mint nyitott ház szerepét töltené be. E gazdag gyűjtemény így segítené a kutatók munkáját is. Ennek kivitelezésére, a Zsófia hagyatékának törvényes megmentésére, ajánlatos volna egy ALAPÍTVÁNY létrehozása.”

Anders Kaliff svéd régész könyve **2019**-ben jelent meg magyar nyelven: **Torma Zsófia és a civilizáció bölcsője - Erdély úttörő régésznoje és felfedezései** (ÁLBT könyvek, Székely Ház Alapítvány, 2019.)

A fentebb idézett Madarassy Enikő hívta fel Dr. Anders Kaliff figyelmét Torma Zsófia munkásságára. 2012-es tanulmányát és az én 2007-ben közzétett Torma Zsófia tanulmányomat angol fordításban eljuttatta a svéd régésznek. Kaliff ezekből kiindulva, bőséges ismeretanyagot hozzátéve írta meg könyvét a régészről és ebben a tatárlakai leleteket is tárgyalja.

Anders Kaliff az Uppsalai Egyetem Régészeti Tanszékének professzora. Az egyetem Régészeti és Ókori Történelem intézetének kutatója és oktatója. Több más tudományos cím és fokozat tulajdonosa. Östergötlandon nagyszámú ásatást vezetett. Kaliff több alkalommal járt Erdélyben, tájékozott a politikai viszonyokat illetően. Jogosnak tartja, hogy sok magyar a trianoni szerződést nagy igazságtalanságnak éli meg. „Magyarország az az ország, amelyet az első világháborút követő abszolút legkeményebb békeszerződés sújtott, aminek következtében területének kétharmadáról le kellett mondania.”

Véleményem szerint nagyon meg kell becsülnünk az olyan külföldi tudósokat, mint Dr. Anders Kaliff, mert a magyar régészet, nyelv, történettudomány hivatalos szakembereinek többsége Torma Zsófiát és a Tatárlakai leleteket meg sem említi vagy

tudománytalannak ítéli. Lemondanak a történelmi Magyarország területén létrejött régészeti kincsekről a trianoni „utódállamok” javára, mert véleményük az, hogy a finnugorul és törökül beszélő magyarokat csak 896-ban üldözték ide a besenyők, tehát semmi közük nem lehet semmihez az ezt megelőző időszakból.

Néhány idézet Kaliff professzortól:

„Ugyanakkor az általam korábban említett okok mellett az a kimondottan szimpatikus szerénység, amely Zsófiának kiemelkedő jellemvonása volt, sajnos hozzájárulhatott ahhoz, hogy az utókor ennyire elfeledte... Akkor is, akárcsak most, többnyire a hangos, inkább a kollégák eredményeit taglaló, kritikus szempontokkal tűzdelt, mint saját felfedezésekkel támogatott tudományos viták vezettek eredményre. Ez egyaránt szomorú és kortól független aberrációja a tudományos kultúrának...” (15. old.)

„A táblát sajnos levétette a ház mai román tulajdonosa és azóta sem tették vissza. A régi magyar kultúr - örökség többé-kevésbé tudatos eltüntetése vagy beárnyékolása manapság túlságosan gyakori Erdélyben.” (24. old.)

Kaliff professzor hozzám hasonlóan ítéli meg a Torma Zsófiát kihasználó Paul Reinecke orvos, régész viselkedését: *„Önmagában nem különös, hogy Reinecke eltérő módon értelmezte a leleteket, de az a tény, hogy nem említette meg azoknak a tárgyaknak a jogos felfedezőjét, amelyekre írásaiban hivatkozott, viszont egészen más dolog. Ez természetesen sarkalatos hibának számít bármilyen régész, sőt akármilyen tudományos munkát végző ember részéről... Reinecke mindmáig híres személyiség a régész történetben igaz, hogy több fontos saját eredménynek köszönhetően. Ez viszont nem halványítja az öregedő Torma Zsófia kihasználása által önmagára vetett árnyékot, hogy saját pályafutásának sikerességét meggyorsítsa, ráadásul feltételezhetően akadályokat gördítve Zsófia saját fontos eredményeinek kiadása elé.” (29. old.)*

„Különböző régészek Zsófia értelmezéseivel szembeni bármilyen véleményétől függetlenül senki sem veheti el tőle a dicsőséget, hogy legelőször ő hívta fel a figyelmet arra a kiemelkedő kőkorszaki kultúrára, amelyből elméletei származtak.” (30. old)

„Elkerülhetetlen arra gondolni, hogy mivé fejlődhetett volna az erdélyi és balkáni kőkorszaki civilizációk kutatása, ha Zsófiának leleteit és elméleteit több szakmabeli már kezdettől fogva komolyan vette volna. A Magyar Tudományos Akadémia számottevő támogatásával már a XIX. században nagy szabású kutató ásatásokat lehetett volna kezdeni. Így viszont elhúzódott e kultúrának a tanulmányozása.” (32. old.)

„Annak ellenére, hogy Zsófia hivatalos egyetemi, régészeti vagy történelmi végzettség hiányában dolgozott, mégis legmagasabb szintű régészeti szakmai tevékenységet folytatott.” (33. old.)

...ha mégis létezik egy összefüggés aközött, hogy a rovásírást Kr. u. az első évezredben ugyanazon a területen használták, ahol 5000 évvel korábban egy előző változatát, lehet, hogy csak véletlen egybeesés. Szigorúan tudományos szempontból ezért minden összefüggés feltételezése egyelőre csak spekulatív marad. De akkor is, ha ez semmit nem mond közvetlen összefüggés fennállásáról a történelmileg ismert rovásírás és az erdélyi kőkorszaki kerámiákon felfedezett furcsa jelek között, mégis látható, hogy legalábbis nagyon távoli közös eredetük lehet...” (116. old.)

Különösen kedvesek számomra Kaliff professzornak ezek a gondolatai, mert több mint 25 éve kutatom, gyűjtögetem, teszem közzé a bizonyítékokat főképpen arra, hogy a Kárpát-medence és környékének kőkori jelei és a napjainkban székely-magyaroknak nevezett rovásírás között folytonosság van, tehát a Tordos-Vinca műveltségben kell keresni eredetüket. Emiatt kell elviselnem néhány habsburgista-marxista vagy egyéb ismeretlen érdemek miatt doktori, professzori címekkel rendelkező egyéntől a lekezelő dilettánsozást, holott pontosan az ő elvtársaik keresztény és magyar ellenes politikája miatt lettem „klerikális reakciónak” nyilvánítva, ezért nem lehettem régész vagy történész.

Nagyon köszönöm Kaliff professzornak és sok erőt kívánok annak elviseléséhez, amit majd kap a fejére amiatt, hogy a hivatalos tudomány szakemberei közül elsőnek írt le, még ha csak feltételezés szintjén is, ilyen „eretnek” gondolatokat.

Hová tűnt Torma Zsófia főműve a 2500 ábrával ?

Gyulai Pál írja: Torma Zsófia „kínzó aggodalommal mozgatott meg mindent, hogy felfedezéseit magába foglaló, mintegy 2500 ábrával illusztrált nagy művét kinyomtathassa. Nyolc évig kérvényez, személyesen járja a minisztérium és az Akadémia hivatali szobáit, de kérését fedezethiány miatt mindig elutasítják. Összefoglaló nagy műve 'Dácia a római foglalás előtt' címet viselné.” (1972/39.)

(Torma Zsófia korában a történelmi források Erdélynek azt a területét, amelyet a Tisza, az Al-Duna és a Dnyeszter zár körül, Dákiának neveztek. A dákok fénykora a Kr. e. I. évszázadban volt, nem azonosak a románokkal. A románok csak a 11. században, tehát 1100 évvel később kezdtek betelepülni Erdélybe.)

Mint előzőleg írtam Fehérné Walter Anna 1961-ben levélben érdeklődött Nicolae Vlassa régésztől a kéziratról. Ekkor még megvolt, sőt Vlassa szerint a kolozsvári Egyetem ki is akarta adatni. Azóta sajnos Fehérné és Vlassa is elhunyt, a kézirat pedig eltűnt. Legalábbis, amikor 2020-ban érdeklődtem, nem találták. Mindezért a Magyar Tudományos Akadémia a felelős, amely immár 140 éve nem hajlandó tudomást venni a

magyar régészet és művelődéstörténet egyik legnagyobb személyiségének, Torma Zsófiának a munkásságáról.

Torma Zsófiával is az történt, mint a Tatárlakai leletekkel. Mivel nem kellett a Magyar Tudományos Akadémiának, kellett a románoknak. Még csak azt sem mondhatjuk, hogy türelmetlenek voltak. Vártak néhány évtizedig, hátha a mi akadémiánk figyelembe veszi a történelmi Magyarország jogos tulajdonát képező értékeket. Nem vette. Pedig voltak figyelem felhívó közlések. Hogy az én „dilettáns” dolgozataimat nem vették figyelembe, ez érthető, de Makkay János régész szakember, professzor és szintén szakember munkatársainak Torma Zsófiáról szóló könyvét sem, ez felelőtlenség. Így megírta egy Laura Coltofean nevű régész, románul, román szempontból.

Visszatérve az eltűnt kéziratra, tehát 1961-ben még a kolozsvári Erdélyi Nemzeti Történelmi Múzeum-ban volt. A fentebb méltatott Fülöp Júlia szászvárosi helytörténésszel levelezésben álltam. 2012. december 13-án kelt levelében írja, hogy járt nála Laura Coltofean szebeni régész hallgató anyagot gyűjteni Torma Zsófiáról a szakdolgozatához. Coltofean elmondta neki, hogy megkapta a Dévai Múzeumban Zsófia kézírásos naplóját. Ebből másolt a dolgozatához oldalakat, rajzokat, személyes részleteket, például az idősödő Zsófia vitáját családtagjaival.

Emlékezzünk vissza, néhány oldallal feljebb írtam, hogy 2012. április 28-án, tehát kb. fél évvel Laura Coltofean előtt mi Szakács Gáborral azt a felvilágosítást kaptuk a dévai Magna Curia Múzeumban, hogy nem tudnak semmiféle Torma Zsófia anyagról. Természetesen kutatási engedély hiányában nem azt kértük, mutassák meg, hanem, ha van, akkor szakembert küldünk a kutatáshoz. Valószínű, hogy Laura Coltofean a kolozsvári Múzeumban is járt anyagot gyűjteni, talán meg is kapta kutatásra a 2500 ábrás Torma Zsófia kéziratot, így tud valamit a hollétéről. Az erdélyi születésű Madarassy Enikő, aki tud románul, megkereste Laura Coltofeant ezzel és más kérdésekkel, de nem kapott választ.

Torma Zsófia néhány leletén lévő jelek hangzósítása, megfejtése

Régésznőnk nagyon megbecsülte a legkisebb cserépdarabot is és másokat is erre biztatott. 1880-ban, a Hunyad megyei Történelmi és Régészeti Társulat ülésén tartott előadását ezzel a kéréssel zárta: *„Azonban felhívom még önöket arra, hogy nem csak az említett kérdések megoldása, de egyletünk gyűjteményének gyarapítása érdekében is, ne dobjanak jövőre félre — ha véletlenül rátalálnak — bár mily igénytelennek látszó kő, vagy csont darabot, mely leleteken emberi kéznek műve felfedezhető, sem pedig legkisebb cserép részletet sem, mert lehet ezen tárgyak között olyan is, melyen igen lényeges adatot fedezhetnek fel szaktudósaink tanulmányuk tárgyára vonatkozót.”*

2016-ban volt a Magyarok Világszövetségének IX. kongresszusa, itt hangzott el *A székely - magyar rovásírás kőkori előzményei a Kárpát-medencében* c. előadásom.

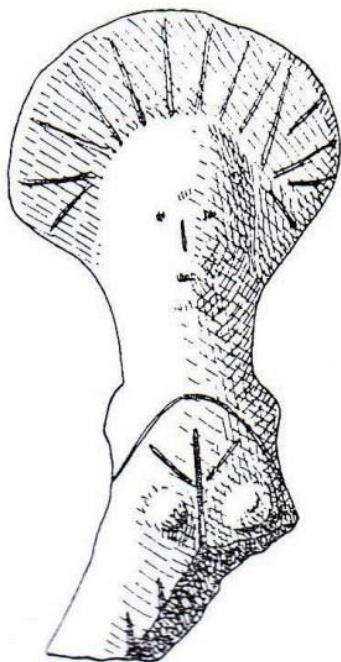
Rovásbetűinkkel alakilag azonos jeleket már a kőkortól ismerünk a Kárpát-medencében. Pl. Bajót, Tordos, Tatárlaka, Kisunyom, Tászok-tető leletei. Tudjuk, hogy két betű csak akkor azonos, ha hangértékük is azonos. A hangértékre utal, ha értelmes szavakat tudunk megfejteni a jelekből.

Itt Torma Zsófiának néhány leletével szeretném bizonyítani, hogy a Tordos-Vinca műveltség legtöbb jele hangzósítható, értelmezhető a székely-magyar rovásírással.

1. Torma Zsófia lelete, tordosi agyagszobrocska töredéke 7000 éves, 7 cm magas. A kolozsvári Erdélyi Nemzeti Történeti Múzeumban képeslapon is megvásárolható. A Múzeum katalógusában ez olvasható róla: „*Moon Goddess nimbus with 13 signs and PSI*” (The Danube script...2009/157.) Hold Istennő, dicsfényén 13 jellel és PSZI –vel. Furcsa, hogy a görög *PSZI* betűvel jelzik a szobrocska mellei fölött lévő karcolatokat, holott a rovásírás **ZS** vagy **T** betűjét formázzák, ezt mindenképpen kéne ismerniük a román szakembereknek, főként Erdélyben, ahol a legtöbb rovás emlékünk maradt fenn. **T** betű is lehet, mert a fényképen az egyik vonal bizonytalan.

Amíg csak Roska és Winn rajzait és a képeslapot láttam, hajkoronának gondoltam a dicsfényt, a fénykoronát. Örvendetes, hogy a katalógust készítő szakemberek a dicsfény egyszerű vonalait jelnek értékelik, mert ennek következtében más emlékeken látható egyszerű vonalaknál is lehet rájuk hivatkozni. Ki fogom ezt használni. Pl. szerintem a hajkoronán jobbról a 4. és 5. vonal a rovás **T** betűhöz hasonló. Balról az első két vonal pedig rovás ötöst alkot és még folytathatnám.

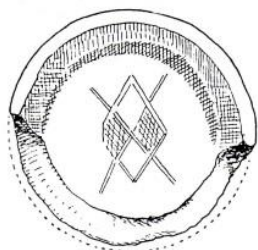
Ugyanakkor a nimbusz, a glória, a dicsfény, a fénykorona alapján arra gondolok, hogy itt a magyarság ősi nagyasszonyának, a Boldogasszonynak, Babbának elődjét ábrázolta 6500 évvel ezelőtt tordosi készítője.

Hold istennő. Torma Zsófia lelete (Roska M., 1941)

2. Tordosi cseréptöredék, edényfenék, melyről Roska Márton, az anyagot leltározó régész írja: „feneke közepén valószínűleg tulajdonjegy”. A hangértékeket a székely-magyar rovásírás betűi alapján én adtam a jeleknek.

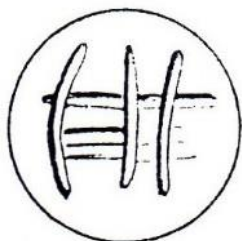
A rajzon egy **K** és **B** betű tűnik fel először. A mester neve talán **KaBa** volt. Kaba a Csaba név egyik régi változata és napjainkban egy alföldi település neve is. A rajzon valójában 5 rovás **K** betűt látunk, egy nagyot és a benne lévő 4 kicsit, az edény készítőjének ötletességét bizonyítva.

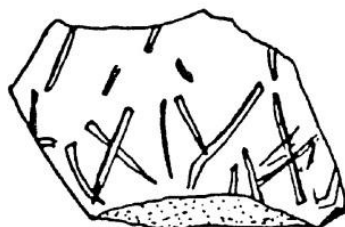
3. Tordosi cseréptöredék, jobbról balra **Ö**, bizonytalan karcolat, majd szép **G-O** vagy **L-O** (LÓ) összerovás és **S**.

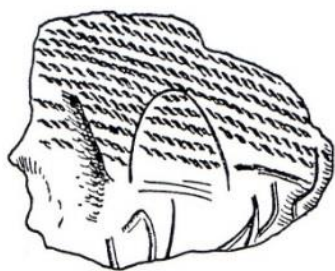
4. Tordosi cseréptöredék, jobbról-balra **I-R-Z** összerovás, de lehet az **ÍZ** szó, melynek több jelentését ismerjük. Pl. étkezéssel kapcsolatos, de betegséget is jelent. Balról jobbra **Z-I**, vagy **Z-D**. Lehet névjel is.

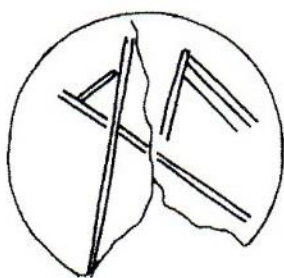
5. Tordosi váza töredéke, jobbról balra **B, T, SZ, B, SZ**. Alattuk jeltöredékek. A **BOT** szó is feltételezhető.

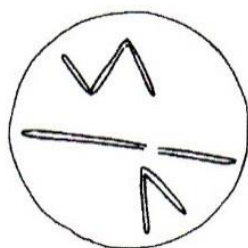
6. Zsinegdíszes tordosi cseréptöredék, alul rovásjel részletekkel.

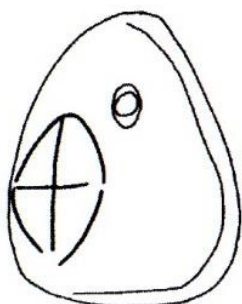
7. Tordosi cseréptöredék, edényfenék. Jobbról egy rovás **L**, majd **BA** összerovás. Mivel balról-jobbra is **BA** összerovás, jelentése lehet **BAB**, sőt az **L**-el összeolvasva **LÓBAB**, vagyis ennek tárolására szolgálhatott az edény. A Tolnai lexikon írja, hogy a lóbab az emberiség legrégebbi termesztett növényei közé tartozik (1928/198)

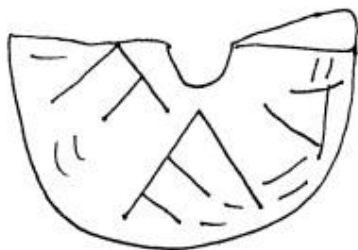
8. Tordosi cseréptöredék, edényfenék. **R** és **S**, vagy **K** és **S**. Ha megfordítjuk, az **S** lehet **5**-ös is a magyar számrovás alapján.

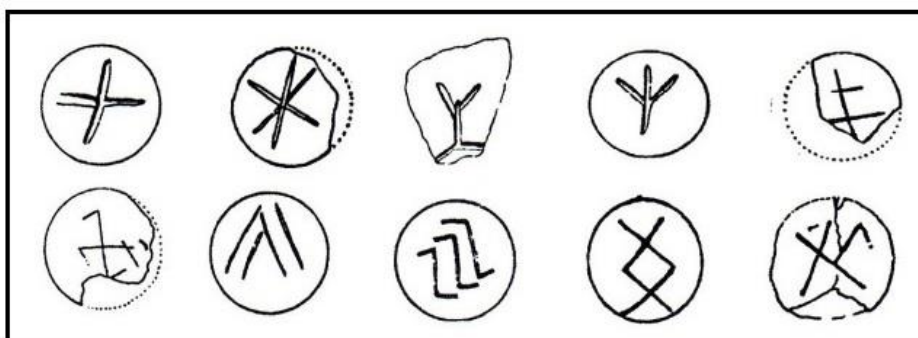
9. Kúp alakú szövőszék nehezék Tordosról. Rovás **F** alakú betű látható rajta.

10. Szintén Torma Zsófia lelete, orsógomb töredéke Nándorvályáról. Jobbról-balra **Ü, L, G** rovásjelek. **ÜL** vagy **LeG**, vagy **LéG**. **GÁL**, mint név. **GAL**: Kidólt fatörzs a Czuczor-Fogarasi szótárban.

Néhány további jel Torma Zsófia gyűjtéséből, feltűnő alaki azonosság a magyar rovásírás betűivel, számaival.

Jelentésfelidező betűk

Az évek során, rovás emlékek megfejtése alapján arra jöttem rá, hogy a betűkből nem mindig egy szót kell összeolvasni, hanem a betűknek jelentésfelidező szerepe is lehet. Tehát a felidézendő szó első betűjét tüntetik csak fel az íráshordozón. Egyszerű példa erre a napjainkban használatos **BUÉK** kívánság a képeslapokon, vagyis a **B**oldog **Új** **É**vet **K**ívánok. Egy gyűrűre vagy medálra nem lehet hosszú szöveget vésní, karcolni, ezen kívül ezek személyes tárgyak, így a betűk rejthetik pl. egy fogadalom szavainak kezdő betűit, de akár a tulajdonos gyermekei nevének kezdőbetűit is. Ez hasonlít az akrofóniára, és a szóírásra (logográfiára), de nem ugyanaz.

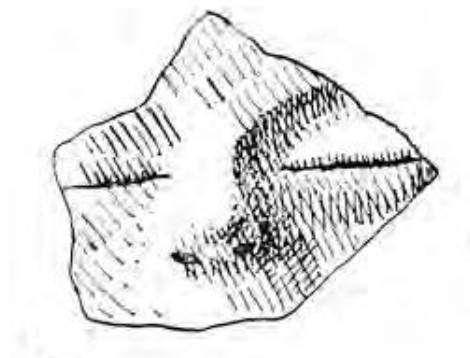
Az akrofóniánál, például az iskolában, az alma képe idézi fel a kis **a** betűt, a föníciai betűsorban az ökör szarva ugyancsak az **A** (aleph) betűt. Itt viszont egy hang képe, azaz egy betű idézhet fel bármilyen szót, ami azzal a hanggal kezdődik és csak lejegyzője, esetleg a bizalmasai tudják, hogy milyen gondolatot rejt a betű. Nem is szóírás ez, állandó hangértékekkel, hanem egy teljesen személyes, egyéni és változó, titkosító- emlékeztető eljárás. Ezért neveztem el ezeket a jeleket *jelentésfelidező betűk*nek.

Zárszó:

Újból tanulmányozva Torma Zsófia írásait, úgy látom, hogy életművének két nagy szakasza volt: az első a hatalmas mennyiségű gyűjtés, egy gyors, előzetes értelmezéssel, a második a gyűjtemény újraértelmezése.

Az első szakasz, a gyűjtés ideje alatt teljesen egyedül volt, úttörőként semmilyen tudományos megállapításra nem támaszkodhatott. Ezért keresett hasonlóságokat, kapcsolódásokat, kapaszkodókat dákok, trákok, Trója és Mezopotámia, ahogyan akkor hívták - Babylon felé. „...*habár teljes tudatában voltam annak, mily küzdelmes leend nekem a magam törte csapáson iránytű és pihenés nélkül keresni és kutatni az összekötő pontokat, melyekhez leleteim kapcsolhatók legyenek.*” (Hazánk népe...1896.)

A második szakaszban, amikor aztán gyűjteményét elrendezve egyben látta, és főként egyben látta az írásjegyeket, akkor értette meg, hogy a múltnak egy még mélyebb, még régebbi barlangjába kell behatolnia, ahol hat-hétezer év óta senki nem gyűjtött szövétneket. És megértette azt is, hogy még jobban egyedül lesz. Az egyetlen és erőt adó vigasza az lehetett, hogy a múltnak ez a mély, régi barlangja, vagy inkább kincsesbányája nem valamely távoli vidéken, hanem itt a Kárpát-medencében volt és van...

Tordosi csréptöredék, Torma Zsófia gyűjteményéből

Írásom megjelent 2007-ben, kiegészítettem 2017-ben és 2020-ban.

2007-es tanulmányomat, valamint Madarassy Enikő 2012-es tanulmányát **Botos Margaret** és **Tomory Zsuzsa** fordította kitűnően angolra, köszönjük szépen!

16. Szakirodalom a Torma Zsófia részhez

Honlapunkon, www.rovasirasforrai.hu nagy anyag van Torma Zsófiáról, képekkel, a **Fordítások** rovatban is.

Torma Zsófia: Neolith kőkorszakbeli telepek Hunyad megyében, I., II., III. rész (Erdélyi Múzeum folyóirat, 1879. 5, 6, 7. szám)

https://epa.oszk.hu/00900/00979/00342/pdf/1879_6_05_129-155.pdf

<https://epa.oszk.hu/00900/00979/00343/pdf/>

<https://epa.oszk.hu/00900/00979/00344/pdf/>

Torma Zsófia: Ősrégészeti újabb telepek (Erdélyi Múzeum, 1879. 7. szám)

https://epa.oszk.hu/00900/00979/00344/pdf/1879_6_07_193-211.pdf

Torma Zsófia: A nándori barlang csoportozat (Erdélyi Múzeum, 1880/6. szám, továbbá: Kolozsvár, 1880, Különlenyomat),

<https://epa.oszk.hu/00900/00979/00352/pdf/>

Torma Zsófia: Hunyad vármegye őskori történelméhez. (Három fölolvadás és egy indítvány. (In: A Hunyad megyei történelmi és régészeti társulat évkönyve, 1882)

Sophie von Torma: Ethnographische Analogieen (Jena, 1894)

Torma Zsófia: Hazánk népe ősmythosának maradványai (Deés=Dés-1896., továbbá In: Érdy M: A sumir, ural-altáji - magyar rokonság története, New-York, 1974)

Torma Zsófia: A tordosi őstelep és hazánk népe ősmythosának maradványai (Különlenyomat Hunyad megye monographiajaból, Budapest, 1897)

Torma Zsófia: Sumer nyomok Erdélyben - Ethnographische Analogieen, (Jéna, 1894, Fehérné, Walter Anna Kiadása, Buenos Aires, 1973)

A Hunyad megyei történelmi és régészeti társulat évkönyve (1882)

http://real-j.mtak.hu/9710/1/MTA_HunyadMegyTortEsRegTarsEvk_1880-1881.pdf

Bálintné Kovács Júlia: Torma Károly régész-akadémikus (Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek 2009. július-augusztus)

Childe, Gordon: The Danube in prehistory (Oxford, 1929)

Csurka Dóra: Első régészelnők eltemetett feltárásai (Magyar Hírlap, 2013. 06/11.)

Érdy Miklós: A sumir, ural-altáji- magyar rokonság története (New-York,1974)

Fehérné Walter Anna: Az ékírástól a rovásírásig (Buenos-Aires, 1975)

Forrai Sándor: Az írás bölcsője és a magyar rovásírás (Gödöllő, 1988)

Forrai Sándor: Az ősi magyar rovásírás az ókortól napjainkig (Antológia Kiadó, 1994)

Friedrich Klára: Torma Zsófia igazsága (Magyar Demokrata, 2001, 51-52.)

Friedrich Klára: Egy asszony a magyar régészet szolgálatában (Honlevél, 2007 július, továbbá Friedrich K. – Szakács G: Ősök és írárok 2008/8., továbbá Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek: 2009. júl.-aug.)

Friedrich Klára: Torma Zsófia pontos születési ideje (Honlevél, 2012 január, www.rovasirasforrai.hu)

Friedrich Klára: Emlékezés Torma Zsófia régészelnőre a Hunyad - megyei Magyar Napokon, 2012. (Megfejtések Könyve I., 2013/203.)

Friedrich Klára: Ő már Torma Zsófiával beszélget...Emlékezés Fülöp Júlia szászvárosi helytörténészre, 2014. www.rovasirasforrai.hu, Mély titkú rovással (2017/173.)

- Gimbutas, Marija: The living Goddesses (University of California Press, 1999)
- Gyulai Pál: Torma Zsófia levelesládájából (Bukarest, 1972)
- Jáki Gábor: Az életmű (In: Torma Zsófia: Sumer nyomok Erdélyben, Fehérné Walter Anna kiadása, 1973)
- Huszka József: Magyar-turáni ornamentika (1929, Nyers Csaba, 1996)
- Józsa Judit: Magyar nagyasszonyok (Művészeti és életrajzi könyv, 2010)
- Kaliff, Anders: Torma Zsófia és a civilizáció bölcsője-Erdély úttörő régészője és felfedezései (Ford: Bereczky Rebeka. Ághegy-Liget Baráti Társaság Könyvek. Kiadó: Székely Ház Alapítvány, 2019)
- Kralovánszky U. Pál: Emlékezzünk Torma Zsófiára (Turán, 1999, ápr. máj.)
- Madarassy Enikő: Tanulmány Dr. Torma Zsófiáról – az első tudományos módszerrel dolgozó magyar régésznőről, aki felfedezte és elsőnek kezdte kutatni a tordosi kultúrát (2012)
- Makkay János: The late Neolithic Tordos Group of Signs (In: Alba Regia-István király Múzeum Évkönyve, 1969)
- Makkay János: A tartariai leletek (Akadémiai Kiadó, 1990)
- Makkay János: Holt lóra patkó Tanulmányok Torma Zsófia emlékére (A szerzők kiadása, 1999)
- Mandics György: Rejtélyes írások (Akadémiai Kiadó, 1987)
- Mandics György: Róvott múltunk (Irodalmi Jelen Kiadó, I, II, III. 2010-2011)
- Patay Pál: Torma Zsófia gyűjteménye (Archaeologiai Értesítő, M.T.A., 1942)
- Reinecke, Paul: A tordosi őstelep agyagműveiről (Archaeologiai Értesítő, 1898)
- Reinecke, Paul: Tordos és Trója (Archaeologiai Értesítő, 1899)
- Renfrew, Colin: A civilizáció előtt (Osiris, 1995)
- Roska Márton: A Torma Zsófia gyűjtemény az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem és Régiségtárában (Kolozsvár, 1941)
- Roska Mártonról: <https://muvelodes.net/emlek-lapok/roska-marton-regesz-pokoljarasa>
- Rudgley, Richard: A kőkor elveszett civilizációi (Gold Book, évszám nélkül)
- Szakács Gábor: Az első magyar régésző (Magyar Demokrata, 2012/19. szám)
- Szondi Miklós: Az egységes rovás (Solt, 2012)
- Szongott Kristóf: A magyar honi örmény családok genealógiája (Szamosújvárt, 1898)
- Téglás Gábor: Dr. Torma Zsófia emlékezete (Déva, 1901)
- The Danube Script in Light of the Turdas and Tartaria discoveries (Exhibition Catalogue, 2009)
- Tisza András: A számítógépes szabványosításon túl (MVSZ, 2016)
- Tomory Zsuzsa: Kezdetek (Silver Lake, Wisconsin, 1995)
- Tóth Kurucz Mária: Aranyfonál (Az erdélyi arany útja - Cleveland, 1990)
- Tulok Magdolna: Száz éve halt meg az első magyar régésző, Torma Zsófia (Havi Magyar Fórum, 1999 november)
- Vasárnapi Ujság (Budapest, 1882. szeptember 24.)
<https://epa.oszk.hu/00000/00030/01490/pdf/01490.pdf>
- Vasárnapi Ujság (Budapest, 1899. december 3.)

<http://epa.oszk.hu/00000/00030/02391/pdf/02391.pdf>

Winn, Shan M.M: Pre Writing in south-eastern Europe (Western Publishers, 1981)
Lexikonok

Képek forrása: Dittler Ferenc, Fülöp Júlia, Gedai Csaba, Roska Márton, Szongott Kristóf,
Tulok Magdolna, Vasárnapi Ujság, Vlassa N.

www.rovasirasforrai.hu

www.magtudin.org

MAGYAR ROVÁS-JELKÉSZLET

Λ	⊗	∫	∫	†	∩	↑	X	∩	∩
eG	eF	É	E	eD	eCS	eC	eB	Á	A
∩	∩	∅	Λ	◇	1	↑	†	⊗	‡
eN	eM	eLY	eL	eK	eJ	Í	I	eH	eGY
∫	I	Λ	H	∩	∩	k	∩	∩	D
eT	eSZ	eS	eR	eP	Ö	Ö	Ó	O	eNY
	∫	∩	M	∩	∩	M	M	X	
	eZS	eZ	eV	Ü	Ü	Ú	U	eTY	

SZÁMOK

X	IIIV	IIIV	IIV	IV	V	III	III	II	I
10	9	8	7	6	5	4	3	2	1
✱	✱	XXXXV	XXXV	XXV	XV	V	XXXX	XXX	XX
1000	100	90	80	70	60	50	40	30	20

KÍSÉRŐJELEK

✱	∩	∩	∩	∩	∅	∩	∩	∩	∩	1
TPRUS	TPRU	NB	MB	EMP	US	AMB	AND	ANT ENT INT	UNK ÜNK	AK

MSZ ISO/IEC 10646:2018. szabvány

Ősi írásunk az írásrendszerek nemzetközi szabványában, a Unicode-ban (2014)